

Viranomaispelon kohtaaminen lastensuojelutyössä

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia luottamuksen rakentamisesta

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Emilia Lehtomäki

Ohjaaja:
Sosiaalityön dosentti Leena Haanpää

24.4.2024
Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä(t): Emilia Lehtomäki

Otsikko: Viranomaispelon kohtaaminen lastensuojelutyössä. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia luottamuksen rakentamisesta

Ohjaaja: Sosiaalityön dosentti Leena Haanpää

Sivumäärä: 72 sivua

Päivämäärä: 24.4.2024

Pro gradu -tutkielmassani tutkin viranomaispelon ilmenemistä ja kohtaamista sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Viranomaispelolla tämän tutkielman yhteydessä tarkoitetaan sosiaaliviranomaisiin kohdistuvaa pelkoa. Olen rajannut tutkielmassa lastensuojelutyön koskemaan lapsiperhesosiaalityötä, palvelu- ja lastensuojelutarpeen arviointeja sekä lastensuojelun avohuoltoa.

Tutkielmani tutkimuskysymyksiin vastatakseni keräsin avoimen kyselylomakkeen avulla vastauksia sosiaalityöntekijöiltä. Kyselylomake jaettiin Facebookin Sosiaalityön uraverkosto -ryhmään, jossa on jäsenenä laillistettuja sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalityön tutkinto-opiskelijoita. Tutkielmaan otti osaa 30 sosiaalityöntekijää. Asettamani tutkimuskysymykseni ovat: Miten vanhempien viranomaispelko ilmenee sosiaalityöntekijöille ja millaisilla keinoilla on koitettu lieventää pelkoa ja rakentaa luottamusta viranomaisten toimintaan. Tutkimuskysymysten lisäksi tavoitteena on selvittää mahdollisia taustatekijöitä viranomaispelolle ja millaisia seurauksia sosiaalityöntekijät kokevat viranomaispelolla olevan.

Saatujen tulosten mukaan viranomaispelkoa ilmenee lastensuojelutyössä, ja sosiaalityöntekijät kokevat sen merkittävänä haasteena työskentelylle. Sosiaalityöntekijöiden havaintojen mukaan asiakkaat ilmaisevat pelkoaan sanoittaen sitä avoimesti tai päinvastaisesti pelko saa asiakkaan sulkeutumaan, hiljenemään ja käyttäytymään vihamielisesti. Sosiaalityöntekijät kokivat pelon taustalla olevan etenkin pelkoa lasten sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Muita taustatekijöitä ovat omat aikaisemmat kielteiset kokemukset ja sosiaalityön huono julkisuuskuva. Taustatekijät aiheuttavat sekä ylläpitävät pelkoa.

Sosiaalityöntekijät kokevat viranomaispelolla olevan haitallisia seurauksia yhteistyön kannalta. Vanhempien viranomaispelko ja epäluottamus vaikuttaa lapsiin ja avun hakemisen viivästymiseen. Sosiaalityöntekijät tuovat esille lasten hiljentämisen vanhempien taholta, jotta perheen haasteet eivät tule ilmi. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan vanhemmat välttelevät tuen hakemista liian pitkään, jolloin ongelmat ovat usein jo vaikeutuneet. Mahdollisuudet viranomaispelon purkamiseen nähtiin sekä hyvinä että huonoina. Sosiaalityöntekijät käyttävät eniten avointa keskustelua ja aitoa läsnäoloa viranomaispelon ylipääsemiseksi. Haasteena nähdään kuitenkin olevan ajalliset ja ammatilliset resurssit kentällä. On liian vähän aikaa muutostyöskentelyyn eikä päteviä sosiaalityöntekijöitä koeta olevan riittävästi.

Tutkielmani tulosten perusteella voidaan todeta viranomaispelolla olevan merkittävä rooli lastensuojelutyössä. Viranomaispelon purkamiseksi ja sen kehittymisen ehkäisemiseksi tulisi sosiaalialalla panostaa enemmän myönteisen julkisuuskuvan kehittämiseen. Palvelujärjestelmästä tulee tehdä vähemmän uhkaavan oloinen, jotta tukea voidaan hakea ajoissa matalalla kynnyksellä.

Avainsanat: viranomaispelko, lastensuojelu, sosiaalityö

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Lasten ja nuorten kanssa tehtävä sosiaalityö	7
2.1	Ennaltaehkäisevä lastensuojelu ja lapsi- ja perhekohtainen suojelu	7
2.2	Palvelutarpeen ja lastensuojelutarpeen arviointi	11
2.3	Vallankäyttö lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä	13
3	Pelko ja luottamus	19
3.1	Viranomaispelon taustalla – Media ja yksilöiden kokemukset	19
3.2	Luottamus	20
3.3	Luottamuksen rakentuminen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä	23
4	Tutkimusasetelma	27
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	27
4.2	Aineiston kuvaus	27
4.3	Analyysimenetelmä	28
4.4	Tutkielman eettisyys	31
5	Viranomaispelon esiintyminen, taustatekijät ja haasteet työskentelylle	33
5.1	Pelko ja sen ilmenemisen muodot	34
5.1.1	Pelon ääneen sanoittaminen ja avoimuus	34
5.1.2	Vaikeneminen, vetäytyminen ja vihamielisyys	35
5.2	Pelon taustatekijät	37
5.2.1	Lapsen sijoittamisen tai huostaanottamisen pelko	38
5.2.2	Omat aikaisemmat kokemukset	39
5.2.3	Kielteinen julkisuuskuva – Sosiaalinen ja perinteinen media	43
5.3	Pelon aiheuttamat haasteet työskentelylle	44
5.3.1	Oikea-aikaisen tuen viivästyminen ja yhteistyövaikeudet	44
5.3.2	Vanhempien pelon siirtyminen lapseen	47
5.4	Työskentelykeinot viranomaispelon ylipääsemiseksi	49
5.4.1	Avoimuus ja pitkäjänteisyys	50
5.4.2	Puutteelliset ajalliset ja ammatilliset resurssit	53
6	Johtopäätökset ja pohdinta	56

Lähteet	62
Liitteet	69
Liite 1. Saatekirje	69
Liite 2. Kyselylomake	69

1 Johdanto

Lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä vanhempiin luotava vuorovaikutussuhde on merkittävässä roolissa työskentelyn onnistumiselle. Kuitenkaan lähtökohdat työskentelylle eivät välttämättä aina ole otolliset. Taustalla voi olla aikaisempia kokemuksia sosiaalitoimesta, jotka luovat haasteita yhteistyölle. Perheellä voi olla kielteisiä ennakkokäsityksiä lastensuojelusta sekä pelkoa lastensuojelun toimenpiteitä kohtaan. Pelon ja aikaisempien lastensuojeluun liittyvien traumojen huomioiminen on ensisijaisen tärkeää, jotta muutostyöskentely perheen kanssa voisi olla mahdollista. (Civil 2018, 103.)

Tässä tutkielmassa keskitytään tarkemmin pelkoon ja sen vaikutuksiin lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Lasten ja nuorten kanssa tehtävä sosiaalityö on tässä tutkielmassa rajattu ennaltaehkäisevään sekä lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun sisältäen sosiaalihuoltolain mukaisen lapsiperhesosiaalityön, lastensuojelun avohuollon sekä palvelutarpeen tai lastensuojelutarpeen arvioinnit. Tutkielmassa käsitellään sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta heidän kohtaamaansa viranomaispelkoa ja sen aiheuttamia haasteita yhteistyölle sosiaalitoimen ja perheen välillä. Viranomaispelolla tarkoitetaan tämän tutkielman yhteydessä sosiaalitoimessa toimiviin sosiaaliviranomaisiin kohdistuvaa pelkoa, vaikkakin viranomaispelkoa yleisellä tasolla kohdistuu monien eri tahojen viranomaisiin kuten poliisiin.

Suomessa aiempaa tutkimusta yksinomaan viranomaispelosta ei ole tehty, mutta viranomaispelko on tullut asenteita käsittelevissä opinnäytetöissä esiin etenkin ulkomaalaistaustaisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä (Näppinen 2016; Ranta & Romppainen 2021; Tsempoi 2015). Kansainvälisesti on tehty tutkimusta ulkomaalaistaustaisten esimerkiksi paperittomien asiakkaiden näkökulmasta (Slayter & Križ 2015). Viranomaispelkoa ja sen taustasyitä on tullut jonkin verran ilmi aiemmin esimerkiksi vanhempien näkemyksiä käsittelevissä tutkimuksissa ulkomailla (esim. Buckley, Carr & Whelan 2010).

Viranomaispelkoa lastensuojelussa on tärkeää tutkia ilmiönä tarkemmin, jotta ilmiön esiintymisestä saataisiin enemmän tietoa ja sen vaikutuksista tehtävään yhteistyöhön. Tiedetään, että lastensuojelun asiakkuuteen liitetään paljon stigmaa edelleen. Sosiaalialan julkisuuskuva edelleen on enimmäkseen negatiivinen.

Suomen kuntaliiton (2013, 96) tekemässä tutkimuksessa esitetään luottamuksen olevan heikkoa sekä muilla palvelujärjestelmän tahoilla että perheillä. Lastensuojelua pidetään lähinnä kielteisenä tahona, jonka päämääränä olisi huostaanottaa lapsia, joten lastensuojelun asiakkuuteen ”joutumista” vältellään. Tämä voi myös johtaa lastensuojeluilmoitusten tekemisen ja tuen hakemisen välttelemiseen, vaikka tarvetta tuelle olisikin. Kuntien vastauksissa tulee lisäksi ilmi lastensuojelun kielteisen julkisuuskuvan vaikuttavan sosiaalityöntekijöiden työntekijöiden palkkaukseen ja heidän alallansa pysymiseen.

Tutkielmani etenee siten, että toisessa luvussa käsittelen tutkielmani kontekstia eli lasten ja nuorten kanssa tehtävää sosiaalityötä erilaisten palvelujen sekä tukitoimien ja lastensuojelulain kautta. Käsittelen toisessa luvussa myös vallankäyttöä sosiaalityössä. Kolmannessa luvussa esittelen pelkoa ja luottamusta suhteessa sosiaalityöhön etenkin vuorovaikutussuhteiden näkökulmasta. Neljännessä luvussa esittelen tutkielman tutkimuskysymykset, analyysimenetelmän sekä aineiston. Viidennessä luvussa käsittelen aineiston analyysiä. Viimeisessä luvussa käyn läpi yhteenvetoa tutkielmasta ja esittelen tekemäni johtopäätökset.

2 Lasten ja nuorten kanssa tehtävä sosiaalityö

Tässä tutkielmassa rajataan lasten ja nuorten kanssa tehtävää sosiaalityötä siten, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen palvelut jätetään tutkielman ulkopuolelle ja keskitytään sosiaalihuollon sekä lastensuojelun avohuollon palveluita järjestäviin tahoihin. Lastensuojelu voidaan jakaa ennaltaehkäisevään lastensuojeluun ja lapsi- ja perhekohtaiseen suojeluun.

2.1 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu ja lapsi- ja perhekohtainen suojelu

Ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna voidaan nähdä kaikkia sellainen toiminta, jolla koitetaan edistää lasten hyvinvointia laajemmin yhteiskunnallisella tasolla esimerkiksi varmistaen peruspalveluiden saatavuus. Ennaltaehkäiseviä peruspalveluita ovat esimerkiksi päivähoito ja neuvolapalvelut. (Bardy 2009, 71.) Lastensuojelulain (417/2007, 3 a §) mukaan ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta on kyse silloin, kun lapsi ja perhe eivät ole asiakkaina lastensuojelussa. Lastensuojelun asiakkuuden piirissä olevat lapset taas lasketaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun piiriin. Suurin osa tukitoimista tapahtuu lastensuojelun avohuollon puolella (THL 2023). Lastensuojelun avohuollossa tukitoimet tapahtuvat yhteistyössä asiakkaan kanssa ja tukitoimet ovat vapaaehtoisuuteen perustuvia (Heino 2009, 85). Kaiken kaikkiaan näitä voidaan kaikkia pitää lastensuojeluna ennaltaehkäisevän tai lapsi- ja perhekohtaisen suojelun jaeittelusta huolimatta.

Holmin & Kekkosen (2023, 49) mukaan vuonna 2015 voimaantullut uudistettu sosiaalihuoltolaki siirsi painopisteen lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta ennaltaehkäiseviin peruspalveluihin. Uudistuksen tarkoituksena oli tukea ja vahvistaa ihmisten hyvinvointia varhaisessa vaiheessa ehkäisten sosiaalisten ongelmien kehittymistä. Lain myötä lastensuojelun asiakkuus on vain niillä lapsilla, joilla on suoranaisten lastensuojelun tarve sekä muilla asiakkailla olisi avoinna sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus esimerkiksi lapsiperhesosiaalityössä. Sosiaalihuoltolain mukaisessa ennaltaehkäisevässä työskentelyssä tavoitteena on ehkäistä tukitoimin tilanteiden heikentymistä, jotta korjaavalle työskentelylle lastensuojelussa ei olisi tarvetta.

Riippuen kunnasta lastensuojelun avohuolto ja lapsiperhesosiaalityö voivat toimia samassa yksikössä tai ne voivat olla eriytetty. Asiakkaiden sijoittaminen lastensuojelun avohuollon ja lapsiperhesosiaalityön asiakkuuden välillä on tuottanut haasteita näiden kahden palvelun

välillä, koska asiakkuuden raja kriteereinään on osin epäselvä. Lastensuojelun rajana sosiaalityöntekijät ovat pitäneet muun muassa asiakkaiden vastentahtoisuutta ja avoimuuden sijoituksen tarvetta. Lastensuojelun asiakasrajamäärät ovat tuottaneet haasteita, koska lapsiperhesosiaalityöstä asiakkaat joutuvat jonottamaan päästäkseen lastensuojelun asiakkuuteen. Sosiaalihuoltolain mukaisissa asiakkuuksissa on tästä syystä yhä enemmän haastavia asiakastapauksia. (Holmi & Kekkonen 2023, 50–52.)

Tutkimustietoa sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnasta ja työtehtävien eroista on vasta vähän. Molemmilla palveluilla pyritään ensisijaisena vaihtoehtona tukemaan vanhempia kasvatustehtävässä ja toimitaan lasten edun mukaisesti. Isoin ero palvelujen välillä lieneekin se, että lastensuojelu on erityispalvelu ja sosiaalihuolto sen sijaan on yleispalvelua. (Jaakola, Pölkki & Vornanen 2023, 521.)

Lastensuojelutyössä toimitaan aina lapsen etu kaiken muun edellä. Lapsen etu on yksi nykylastensuojelun keskeisimpiä ydinkäsitteitä. Lapsen edulla viitataan muun muassa lasten oikeuksiin, lasten osallisuuteen, liittymiseen, tarpeisiin, näkökulmiin ja intresseihin. Lapsen edun tulee olla lasta koskevassa päätöksenteossa aina keskiössä. Lapsen etua ei saa ohittaa muut tekijät esimerkiksi taloudelliset seikat, hallinnon sujuvuus tai vanhempien toiveet. Lapsen etu ei kuitenkaan ole yksiselitteinen eikä sillä ole tarkkaa teoreettista pohjaa. Lapsen etua joudutaan arvioimaan ja tulkitsemaan aina tilannekohtaisesti, koska ihmisten tilanteet ovat yksilöllisiä ja muuttuvia. (Pösö 2012, 76.)

Lastensuojelulaissa lapsen etua on määritelty sen kautta, mitä asioita toimenpidevaihtojen ja ratkaisujen tulisi turvata. 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan; sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen tausta huomioimisen. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 4)

Suomessa lasten hyvinvoinnin osalta on tapahtunut paljon myönteistä kehitystä vuosien aikana, mutta tätä kehityskulkua varjostaa myös lapsuuden eriarvoistuminen. Lasten enemmistö voi taloudellisesti, terveydellisesti ja sosiaalisesti paremmin kuin ennen. Toisaalta

Suomessa huono-osaisten ja köyhien lapsiperheiden määrä on kasvanut 1990-luvun puolivälistä 2010-luvun puolelle. (Kallio & Hakovirta 2020, 7.) Raunio (2009, 285) mukaan lasten ja perheiden pahoinvointi on näyttäytynyt syventyvän vuosien aikana, josta kertoo lastensuojelun kasvava tarve jo 1990-luvulta lähtien. Lasten ja nuorten pahoinvoinnin taustalla olevia syitä tarkastellessa huomio tulee kohdistaa yhteiskunnallisiin muutoksiin muun muassa sosiaaliturvan ja palvelujärjestelmän osalta.

Heinon (2009, 86) mukaan lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavat muun muassa elinkeino- ja ikärakenteen muutokset, sosioekonomiset edellytykset sekä työn ja perheen yhteensovittamisen haasteellisuus. Näillä lapsiperheiden elämää vaikeuttavilla muutoksilla on ollut vaikutuksensa sekä lapsiin että heidän vanhempiinsa. Pahoinvoivissa lapsiperheissä lasten lisäksi oireilevat vanhemmat, joilla on yhä enemmän haasteita mielenterveyden ja päihderiippuvuuden kanssa. Päihde- ja mielenterveysongelmat voivat merkittäväällä tavalla heikentää vanhempien kykyä pitää huolta lasten normaalista kasvusta ja kehityksestä, varsinkin kun taustalla on toimintamahdollisuuksia rajoittavia tekijöitä kuten köyhyyttä ja työttömyyttä. Vanhempien oma syrjäytyminen voi pahimmillaan vaikuttaa lapsen riskiin syrjäytyä normaalista kasvusta ja kehityksestä. (Raunio 2009, 285–286.) Huono-osaisuuden ja köyhyyden kokeminen vaikuttaa sekä lapsuudessa että myöhemmin elämässä (Kallio ym. 2020, 8).

Lastensuojelun avohuollon ja sosiaalihuoltolain mukaisen lapsiperhesosiaalityön asiakkuudessa järjestettävät tukitoimet ovat osittain samat, mutta lastensuojelun puolella on laajempi tukitoimi- ja palveluvalikoima. Suurimpana erona lastensuojelun ja lapsiperhesosiaalityön asiakkuuden tukitoimien välillä on muun muassa lapsen avohuollon sijoitus ja perhekuntoutus. Lastensuojelussa avohuollon tukitoimena voidaan antaa tukea esimerkiksi lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, taloudelliseen tilanteeseen ja lapsen koulunkäyntiin, ammatin ja asunnon hankintaan sekä harrastuksien rahoittamiseen. Avohuollon tukitoimiin kuuluvat myös lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä muita lasta ja perhettä tukevat tukitoimet ja palvelut. (Lastensuojelulaki 2014/1302 § 36.) Muilla lasta ja perhettä tukevilla palveluilla ja tukitoimilla tarkoitetaan esimerkiksi kriisityötä, tukiasuntoja ja läheisneuvonpitoa. Sosiaalihuoltolain mukaisia tukitoimia voidaan myöntää lastensuojelun asiakkaana olevalle

lapselle ja perheelle. Sosiaalihuoltolain mukaisia tukitoimia ovat muun muassa perhetyö, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta. (THL 2024.)

Ennaltaehkäisevien ja lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun laajasta tukitoimi ja palveluvalikoimasta huolimatta lastensuojelusta puhuttaessa usein korostuu huostaanotto. Lapsen kasvatuksesta ensisijaisesti vastaavat aina huoltajat. Lastensuojelun yksi periaate on tukea huoltajia vanhemmuudessa ehkäisten ja puuttuen haasteisiin jo riittävän varhain ennen tilanteen pahenemista. Lastensuojelutyössä tulee aina arvioida miten, lastensuojelussa tehtävät ratkaisut tulevat vaikuttamaan lapseen sekä hänen perheeseensä. (Hämeen-Anttila 2017, 228–229.)

Huostaanotto on viimesijaisin interventio lastensuojelun toimintamahdollisuuksissa. Huostaanotto on mahdollista tehdä vain, jos laissa määrätyt kriteerit täyttyvät samanaikaisesti. (Heino 2009, 87.) Lainsäädännön mukaan lastensuojelussa on aina toimittava mahdollisimman hienovaraisesti käyttäen ensisijaisina toimenpiteinä lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Jos lapsen on tarpeen saada sijaishuoltoa, se on järjestettävä viivytyksettä sekä tavoitteena tulee olla perheen jälleenyhdistäminen, sen ollessa lapsen edun mukaista. Velvollisuudesta huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen on säädetty tarkemmin lastensuojelulain 2007/417 § 40:ssä.

1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai

2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja

2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 40.)

Lapsen ollessa välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa edellä mainittujen syiden mukaisesti, voidaan lapsi sijoittaa kiireellisesti. Kiireellisen sijoituksen

päätöksentekoa ennen tulee selvittää lapsen, vanhemman, huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön mielipide asiaan. Selvittäminen voidaan jättää tekemättä silloin, jos selvittäminen viivästyttää asian käsittelyä siten, että siitä on haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 38.) Jos 30 päivän sisällä kiireellisen sijoituksen alkamisesta ei lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ole tehnyt hakemusta huostaanotosta, kiireellinen sijoitus raukeaa (Lastensuojelulaki 2007/417 § 39).

Lastensuojelulakiin on lisätty säädös 34 §, jonka tarkoituksena on tuoda näkyväksi avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta suhteessa huostaanottoon. 34 §:n mukaan avohuollon tukitoimilla on tarkoituksena edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskäytä- ja mahdollisuuksia. On tarkoituksenmukaista kokeilla mahdollisia muita tukitoimia kuin huostaanottoa ensin käyttäen asiakassuunnitelmaa arvioinnin ja suunnittelun työvälineenä. Kuitenkin tarpeen vaatiessa, on siirryttävä muiden tukitoimien käyttämisestä huostaanoton valmisteluun, jos mikään avohuollon tukitoimi ei ole oikea tapa auttaa lasta perheineen. (Hämeen-Anttila 2017, 232.)

2.2 Palvelutarpeen ja lastensuojelutarpeen arviointi

Palvelutarpeen arviointi tarkoittaa viranomaisten toteuttamaa selvitysprosessia, jonka käynnistää lastensuojeluilmoitus, huoli-ilmoitus tai muu yhteydenotto viranomaisiin. Lastensuojelutarve selvitetään palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä, ellei se ole ilmeellisen tarpeetonta. (Lastensuojelulaki 2007/417). Ennen palvelutarpeen arvioinnin aloittamista on arvioitu kiireellisten lastensuojelullisten toimenpiteiden tarpeellisuus. Vasta näiden poissulkemisen jälkeen sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen tarpeellisuuden ja sen mahdollisen laajuuden. Yleensä päätös palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta tehdään vähäisillä taustatiedoilla, joten tuen tarpeen tunnistaminen varhaisessa vaiheessa vaatii päätöksen tekijältä ammattitaitoa ja osaamista. Ratkaisu palvelutarpeen aloittamiseen liittyen täytyy tehdä seitsemän arkipäivän sisällä siitä, kun asia on tullut vireille. Seitsemän päivän aikaraja on asetettu sen takia, että lapsen tilanne tulisi tutkituksi riittävän nopeasti ja lasta voidaan suojella tarpeen mukaan (Hämeen-Anttila 2017, 230).

Palvelutarpeen arvioinnin aloittamatta jättämisen syyt tulee perustella asiakirjoihin. Syy palvelutarpeen arvioinnin toteuttamatta jättämiseen voi olla esimerkiksi hiljattain tehty palvelutarpeen arviointi, jossa vireille tuloon johtaneet olosuhteet ovat olleet samanlaiset. (Araneva 2016, 128–130.)

Palvelutarpeen arviointi on sosiaalihuoltolain mukainen prosessi, jonka toteuttaa virkasuhteessa oleva koulutukseltaan asianmukainen sosiaalihuollon ammattilainen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 110.) Palvelutarpeen arviointi tulee toteuttaa kolmen kuukauden sisällä asian vireille tulosta. Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien kykyä mahdollisuutta huolehtia lapsesta. Palvelutarpeen arvioinnin aikana on mahdollista tavata lasta ilman vanhempien suostumusta, jos tämä on lapsen edun mukaista. Palvelutarpeen arviointi päättyy kirjallisen yhteenvedon laatimiseen. (Hämeen-Anttila 2017, 230.)

Palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on tunnistaa asiakkaan tuen tarpeet ja vastata näihin tarkoituksenmukaisilla tukitoimilla (Alatalo, Miettunen, Liukko, Kettunen & Normia-Ahlsten 2019, 10). Jo palvelutarpeen arvioinnin aikana lapselle ja perheelle on annettava tarpeellisia lastensuojelun palveluita ja tukitoimia, jos ne ovat lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisen kannalta välttämättömiä (Araneva 2016, 135).

Vuonna 2014 tehtiin merkittävä muutos lainsäädännön osalta palvelutarpeen arviointeihin. Tehdyn lakimuutoksen yhteydessä palvelutarpeen arvioinnit siirtyivät sosiaalihuoltolain piiriin. Keskeisin tästä seurannut muutos oli se, että lapsen ja perheen tuen tarvetta arvioitiin sosiaalihuollon mukaisessa asiakkuudessa lastensuojelun sijaan. Vasta arvioinnissa lastensuojelun asiakkuuden tarpeesta päätetään erikseen. Lakimuutoksen tavoitteena oli erotella toisistaan ne asiakkaat, jotka tarvitsevat lastensuojelun asiakkuutta ja ne, joille riittää sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus. Lakimuutos mahdollisti palvelujen oikea-aikaisuuden ja asiakkaiden tarpeeseen nähden riittävän intensiteetin. Sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen puolella on mahdollista kevyemmällä tukitoimilla yrittää ratkaista asiakkaiden tuen tarpeeseen käyttämättä kalliimpia korjaavia palveluja kuten perhekuntoutusta tai sijaishuoltoa. (Rousu 2018, 44–45.)

Lastensuojelulain 28 §:n mukaan lastensuojeluasiakkuuden alkamiseksi palvelutarpeen arvioinnin perusteella, tulee täytyä kolme kriteeriä:

- 1) lapsen olosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka

- 2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja
- 3) lapsi tarvitsee lastensuojelun mukaisia palveluja ja tukitoimia.

Asiakkuus lastensuojelun avohuollossa alkaa myös silloin, jos palvelutarpeen arvioinnin aikana lapsi ja perhe on alkanut jo saamaan lastensuojelun tukitoimia tai on tehty kiireellisiä toimia lapsen turvaamiseksi. Lastensuojelun asiakkuutta ei tarvita tilanteissa, joissa perheelle riittää yleiset perhepalvelut ja he ovat valmiita vastaanottamaan näitä palveluita (Hämeen-Anttila 2017, 231).

Lasta koskevan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä sosiaalityöntekijän tulee valita sellainen toimenpidevaihtoehto ja ratkaisu, joka parhaiten tukee lapsen etua turvaten lapsen tasapainoisen kehityksen, hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada ymmärrystä sekä iän ja kehitystason mukaista huolenpitoa turvallisessa ympäristössä, jossa lapseen ei kohdistu fyysistä tai psyykkistä koskemattomuuden rikkomista ja jossa lapsen itsenäisyyttä ja kasvamista vastuulliseksi ihmiseksi tuetaan (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 § 5). Lasta tulee kuulla ja ottaa hänen omat mielipiteensä huomioon palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä mahdollisia sosiaalipalveluja suunnitellessa. Lapselle tulee myös antaa ikätaso huomioon ottaen tietoa palvelutarpeen arviointiin ja erilaisiin vaihtoehtoihin sekä niiden vaikutuksista lapsen elämää kohtaan. (Araneva 2016, 134–135.)

2.3 Vallankäyttö lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä

Vallan käsitettä on määritelty muun muassa Dahl (1957, 202–203) yksinkertaisesti siten, että valta on sitä, että A saa B:n toimimaan haluamallansa tavalla, B:n halusta riippumatta. Tässä tapauksessa A omaa valtaa suhteessa B:hen. Dahlin määritelmää soveltaen sosiaaliviranomainen on vallankäyttäjänä A:n roolissa ja asiakas B:n roolissa. Valtaa on määritelty myös Weber (2014, 256), jonka mukaan vallalla tarkoitetaan kaikkia niitä mahdollisuuksia, joilla oma tahto saadaan läpi vastarinnasta huolimatta. Mahdollisuuksilla voitaisiin lastensuojelun kontekstissa nähdä erilaiset viranomaisaseman sallimat vallankäytön keinot. Pohjolan (2002, 42–44) mukaan sosiaalityössä on aina vallan suhteen epätasa-arvoinen asetelma sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä.

Sheedyn (2013, 38) mukaan vallalla on kaikilla yhteiskunnan tasoilla merkittävä rooli. Yksilöiden ja instituutioiden kyky käyttää valtaa muita kohtaan riippuu siitä, kuinka paljon valtaa näillä tahoilla on. Vallankäyttö voi näkyä muiden kontrollina, sortamisena ja käyttämisenä hyväkseen. Valtaa voidaan käyttää myös positiivisella tavalla voimaannuttamalla ja vapauttamalla muita sekä mahdollistamalla asioita muille. Vallan määrään ja sen kohteena olemiseen voi vaikuttaa muun muassa ihmisen sukupuoli, seksuaalisuus, etnisyys ja sosioekonominen asema. Laakson (2012, 41) mukaan lastensuojelun asiakasvanhemmilla on usein vain vähän valtaa käytettävissään elämäntilanteensa ja asemansa takia. Sosiaalityöntekijöillä sen sijaan on runsaasti valtaa käytettävissään suhteessa vanhempiin. Valta-asetelman tunnistaminen on tärkeää työskentelyn kannalta.

Vallankäyttö lastensuojelutyössä on aina läsnä. Valtaa lastensuojelussa käyttävät sosiaaliviranomaiset. Lastensuojelun vallankäytön kohteina ovat asiakaslapsen, heidän lähiomaisensa sekä muut lasten kanssa työskentelevät viranomaiset ja ammattilaiset. (Alhanen 2014, 15.) Sosiaalityöntekijä käyttää valtaa tilannekohtaisesti keinoiltaan, kestoiltaan ja lopputuloksiltaan vaihtelevasti. Vallankäyttö muotoutuu ajan kuluessa suunnitelmalliseksi ja pitkäjänteiseksi hallinnaksi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. (Aikio 2017, 35.)

Vallankäyttö voi herättää terminä kielteisiä mielikuvia. Valta itsessään on luonteeltaan rajoittavaa ja negatiivista. Vallan rajoittavuuden käsitys perustuu metaforaan vapaasta liikkeestä ja sen estämisestä. Tätä voi verrata sosiaalityössä siihen, miten valtaa omaava sosiaalityöntekijä voi toimia vapaasti omien aikomustensa mukaisesti, mutta asiakas joutuu luopumaan omista pyrkimyksistään. Vallan negatiivisuus syntyykin siitä, että sosiaalityöntekijä ja asiakas ovat molemmat vapaita tekemään kuten haluavat, mutta asiakas voi menettää työntekijän vallan käytön seurauksena oman vallan käytön mahdollisuutensa. Sosiaalityöntekijälle vallan käyttäminen on kuitenkin usein hankala asia, koska kyseessä on myös puuttuminen asiakkaan itsemääräämisoikeuteen. Itsemääräämisoikeutta voidaan pitää sekä negatiivisena että positiivisena asiana. Sosiaalityöntekijä voi toimillaan joko rajoittaa tai vahvistaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta. (Aikio 2017, 75.)

Vallankäyttö voidaan kuitenkin sosiaalityössä nähdä myös suostuttelevana valtana. Suostuttelevalla vallankäytöllä tarkoitetaan sitä, että sosiaalityöntekijä tekee yhdessä asiakkaan kanssa tulkintoja tilanteesta ja asiakkaan kokemus sosiaalityöntekijän tekemistä

ehdotuksista vaikuttaa työskentelyn etenemiseen. (Jokinen 1995, 130.) Suostuttelevan vallankäytön taustalla on kuitenkin sosiaalityöntekijän mahdollisuus turvautua lainsäädäntöön ja sen pakottavaan voimaan vastarinnan ilmetessä asiakkaan suunnalta. Aikion (2017, 35) mukaan sosiaalityöntekijä käyttää voimaa vallankäytön sijasta silloin, kun asiakkaalla ei nähdä olevan kykyä toimia omien päätösten ja valintojen tekijänä.

Alhasen (2014) mukaan lastensuojeluvallalla on hyvä päämäärä, koska valtaa käyttämällä pyritään turvaamaan lapsen kasvuolosuhteet ja kehitys. Sosiaaliviranomaisen tehtävänä on poistaa lapsen elämästä näitä tavoitteita uhkaavat tekijät. Lastensuojelussa tyypillisesti käytetyt toimenpiteet ovat voimakkaita vallankäytön keinoja, joilla voidaan rajoittaa kansalaisten vapautta merkittäväällä tavalla, kuten vapaus toimia oman tahdon mukaisesti ja vastata omista asioistaan. Äärimmäisenä esimerkkinä lastensuojelun vallankäytöstä on huostaanotto, jossa viranomaisella on vanhemman sijaan päätösvalta esimerkiksi siitä, missä lapsi asuu ja millä tavoin häntä kasvatetaan. (Emt. 2014, 18.) Sosiaalityöntekijän täytyy vanhempien vastahakoisuudesta huolimatta turvata lapselle suojelu ja riittävä hoiva ääritilanteissa (Mahkonen 2010, 209).

Sosiaalihuollosta vastaava viranomaislain kautta toimivallan, oikeuden ja myös velvollisuuden puuttua lapsen ja hänen perheensä perus- ja ihmisoikeuksiin. Puuttuminen on sallittu edellytysten täytyessä ja lapsen edun toteutumisen sitä vaatiessa. Lastensuojelulaki mahdollistaa viranomaiselle merkittävän julkisen vallan käytön silloinkin, kun se on vastoin asianomaisten tahtoa. Jotta lastensuojelun viranomaisten toimintaan voidaan luottaa, täytyy kaikkien lastensuojelun toimenpiteiden olla lainalaista ja oikeusvaltion periaatteita kunnioittavaa. (Araneva 2016, 27–28.) Sosiaalityöntekijä vallan voidaan nähdä koostuvan myös muista tekijöistä kuin lainsäädännön suomasta vallasta. Sheedyn (2013, 39) mukaan sosiaalityöntekijän vallan takana on lisäksi muun muassa organisaatio, professionalisuus, tietotaito, kieli, akateemisuus ja yhteiskuntaluokka.

Jokisen (2008, 110–119) mukaan sosiaalityöntekijällä on työssään kaksinainen rooli. Sosiaalityöntekijä tarjoaa samanaikaisesti työtehtävässään tukea ja kontrollia asiakkaalle. Sosiaalityöntekijällä on viranomaisasemassa velvollisuus auttaa asiakasta, mutta samanaikaisesti hänellä on käytettävissään merkittävän paljon valtaa ja mahdollisuus kontrolloida asiakkaan elämää. Kontrolli voi ulottua erittäin henkilökohtaisiin asioihin asiakkaan elämässä. Joskus kontrolliin sisältyy myös erilaiset pakkotoimet. Kontrolli

sosiaalityössä ilmenee tyypillisimmin muun muassa tarkkailuna, tietojen varmentamisena ja seurantana. Sosiaalityöntekijä joutuu viranomaisroolissaan asettumaan vanhemman ja lapsen väliin sekä puuttumaan vanhemmuuteen. Tässä roolissa syntyy eettinen jännite vanhemman oikeuksien sekä lapsen edun punnitsemisen välillä. (Laakso 2012, 37.)

Vallan vähäisellä käytöllä voi olla vahva vaikutus lastensuojelusta muodostuvaan myönteiseen kuvaan asiakkaiden näkökulmasta. Heinon ja Pösön (2003, 588) mukaan asiakkaat ovat kokeneet lastensuojelun onnistuneempana kokemuksena silloin, kun puuttuminen on ollut vähäistä tai se on voitu välttää kokonaan. Raunion (2009, 59) mukaan sosiaalityön asiakkaaksi harvoin tullaan vapaaehtoisesti ja asiakkuus voidaan kokea negatiivisesti leimaavaksi. Syitä tämän taustalla on esimerkiksi sosiaalityöntekijän mahdollisuus käyttää asiakkaan oman tahdon vastaisia toimenpiteitä. Sosiaalityön tarkoitus ei pelkästään ole vastata asiakkaan arkisten tarpeiden täyttämiseen vaan tämän lisäksi toteuttaa yhteiskunnallista kontrollia.

Vallankäyttöön liittyy olennaisesti sosiaalityöntekijöiden harkintavalta. Sosiaalityöntekijät käyttävät päätöksenteon tukena harkintaa, jonka reunaehdat tulevat lainsäädännöstä, alan tietoperustasta ja ammattietiikasta (Rajavaara 2014, 136). Viranomaistyössä sosiaalityöntekijät käyttävät kahdenlaista harkintaa: oikeusharkintaa ja tarkoituksenmukaisuusharkintaa. Oikeusharkinnalla tarkoitetaan viranomaisen harkintavaltaa, joka perustuu tiukasti voimassa olevaan lainsäädäntöön. Oikeusharkintaa käytetään etenkin silloin kun on kyse puuttumisesta ihmisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä viranomaisen päätöksellä on jokin seuraamus. (Minilex 2023a.) Tarkoituksenmukaisuusharkintaa käytetään vapaan harkinnan sallivissa tilanteissa kuten viranomaisten tehdessä hallinto-oikeudellisia ratkaisuja. Viranomaisen näissä tilanteissa käyttää omaa harkintakykyään ja valitsee vaihtoehdoista sen, joka on arvioitu tilanteen kannalta parhaaksi mahdolliseksi vaihtoehdoksi. Viranomaisen käyttää erilaisia tietoja tehdessään tarkoituksenmukaisuusharkintaan perustuvia päätöksiä eikä päätökset perustu oikeudelliseen aineistoon. Kuitenkin viranomaisen tulee noudattaa aina hyvän hallinnon periaatteita ja lainsäädäntöä päätöksen tukena. (Minilex 2023b.)

Harkintavalta on usein yhdistetty etenkin vapaaseen eli tarkoituksenmukaisuusharkintaan, vaikkakin jaottelu oikeusharkinnan ja tarkoituksenmukaisuusharkinnan välillä ei ole ehdoton. Lainsäädännön osalta viranomaisen käytettävissä oleva harkintavalta ilmenee lähinnä

valtuutussäännöksiä sanavalinnoista kuten: ”saattaa, voi, harkintansa mukaan tai asiaa harkittuaan.” Harkintavallan rajojen ylittämistä eli liiallista vallankäyttöä pidetään toimivaltavirheenä. Toisaalta myös harkintavallan alittaminen eli sen käyttämättä jättäminen tulkitaan harkintavallan väärinkäytöksi. (Tieteen termipankki 2024.) Paynen (2020, 49) mukaan sosiaalityöntekijän kuuluu reagoida herkästi, jos hänen tietoonsa tulee huolta lapseen liittyen ja toimeen ryhtymisen tulee olla välitöntä etenkin, jos lapsi on vaarassa. Sosiaalityöntekijän ei tule luottaa muiden tahojen hoitavan asiaa, vaan tulee varmistua muidenkin tahojen olevan tietoisia tilanteesta ja olevan osana yhteistyötä.

Rajavaaran (2014, 138) mukaan harkintavaltaan liittyy monenlaisia riskejä kuten ihmisten eriarvoinen kohtelu, harkinnan tuloksien osoittautuminen epätarkoituksenmukaisiksi tai haitallisiksi, yhdenmukaisuuden toteutumatta jääminen harkinnan osalta tai mielivaltaisuus harkintavallan käytössä. Kansalaisten kokemus epäoikeudenmukaisesta päätöksenteosta näkyikin harkinnan käyttämisen kysymysten käsittelyissä oikeudessa ja mediajulkisuudessa (Kalliomaa-Puha, Kotkas & Rajavaara 2014, 10). Kuitenkin harkintavalta on riskeistään riippumatta tarpeellista. Oikeuden näkökulmasta viranomaisille annetaan käytettäväksi harkintavaltaa etenkin kahdesta syystä. Lainsäädäntöä ei voida luoda niin yksityiskohtaiseksi ja aukottomaksi, että jokaiseen asiaan löytyisi yksiselitteinen vastaus lainsäädännöstä. Lainsäätäjä on halunnut jättää viranomaisille harkintavaltaa lainsäädännön toimeenpanemiseksi. Toinen syy viranomaisten harkintavallan taustalla on tulkinnanvaraisuus lainsäädännössä. Lainsäädännökset ovat usein muotoiltu siten, että ne pitävät sisällään tulkinnanvarassa olevia käsitteitä. Esimerkiksi lastensuojelulaissa käytetty käsite lapsen etu jää lastensuojeluviranomaisen harkinnan alaiseksi. Lapsen etu on sidonnainen yksilölliseen tilanteeseen. (Emt. 2014, 8–9.)

Vallankäyttöön vaikuttaa lainsäädännön lisäksi sosiaalityön arvot ja eettiset periaatteet. Arvot ovat välttämättömiä sosiaalisen kanssakäymisen ja yhteisöllisyyden näkökulmasta. Arvoja pidetään inhimillisen elämän ideaaleina, jotka mahdollistavat muun muassa hyvän elämän ihmiselle ja auttavat yhteisöjä säilymään. Etiikan nähdään olevan keino edistää niin sanotun hyvänä pidetyn elämän toteutumista ja saavutettavuutta. (Niemelä 2011, 15.) Sosiaalityön arvot ja etiikka ohjaavat vahvasti sosiaalityön toiminnallista sisältöä ja ammatillisia käytäntöjä. Sosiaalityön arvot ja etiikka perustuvat lähtökohtaisesti yleisellä tasolla modernin yhteiskunnan hyväksytyihin arvoihin. (Raunio 2009, 82.) Yhteiskunnan etiikan ja arvojen

pohjalta muodostuvat normit sekä niistä lainsäädäntö. Niemelän (2011, 15) mukaan normit eroavat arvoista siten, että ne ovat enemmänkin toimenpiteitä ja menettelytapoja, kun taas arvot ovat tavoitteita ja periaatteita. Sosiaalityössä yksittäiset sosiaalityöntekijät toteuttavat kansalaisten sosiaalisia oikeuksia lainsäädännön mukaisesti. Kuitenkin on sosiaalityöntekijästä riippuvaista, kuinka hyvin hän suoriutuu tehtävästään kansalaisten oikeuksien toteuttajana. Tämä perustuu muun muassa sekä tiedolliseen asiantuntijuuteen että kykyyn toimia ammattietiikan mukaisesti. (Emt. 2011, 13.)

3 Pelko ja luottamus

Tässä luvussa käsittelen pelkoa ja luottamusta. Viranomaispelosta ei olla tehty virallista määritelmää, mutta sillä voidaan ajatella tarkoitettavan pelkoa kohdistuen viranomaisiin ja heidän toimintaansa viranomaisen roolissa. Pelolla tarkoitetaan luonnollista reaktiota uhkaavaksi koettuun tilanteeseen. Pelot voivat kuitenkin olla kohtuuttomia ja ihminen voi koittaa vältellä pelon kohdetta sekä siihen liittyviä asioita ja tilanteita. Pelot voivat voimistua välttelyn myötä ja muuttua elämää rajoittaviksi. (Mielenterveystalo 2023.) Pelko voi olla määräkohteista pelkoa, jolloin pelko liittyy tiettyyn kohteeseen tai tilanteeseen. (Terveyskirjasto 2018).

3.1 Viranomaispelon taustalla – Media ja yksilöiden kokemukset

Lastensuojelun viranomaisiin kohdistuvan viranomaispelon ja epäluottamuksen taustalla voi olla useita tekijöitä. Lastensuojelun kielteisen julkisuuskuvan synty on kuitenkin tutkimuksessa paikannettu vahvasti medialähtöiseksi. Aiheesta on viimevuosina tehty useita sosiaalityön opinnäytetöitä (Degerlund 2015; Nevalainen 2017; Pätiälä 2016). Lastensuojelua koskeva uutisointi keskittyy tyypillisesti kielteisiin aiheisiin ja yksittäisiin epäonnistumisiin. Sen sijaan myönteiset uutiset lastensuojelusta eivät tulli julki. (Sunnarborg 2007.) Sosiaalityön mediavälitteisen kuvan kielteisyyteen vaikuttaa myös se konteksti ja olosuhteet, joissa ammattiryhmänä toimitaan sekä millaiset tapaukset tulevat uutisoitavaksi sosiaalityön yhteydessä esimerkiksi lapsisurmien oikeudenkäynnit. Sosiaalityöstä melkein poikkeuksetta kirjoitetaan negatiivisia asioita, mikä voi kertoa myös median omasta huomionhakuisuudesta. (Aldridge 1990, 614–617.)

Sosiaalityöntekijät tutkimusten mukaan vetäytyvät julkisuuskuvaan vaikuttamisesta median avulla (Mutka 1998; Lastensuojelun keskusliitto 2013; Tiitinen 2018). Sosiaalialalla vallitsee hiljaisuuden kulttuuriksi nimetty ilmiö, jolla tarkoitetaan sosiaalialan ammattilaisten julkisen viestinnän vierastamista ja siitä vetäytymistä. Julkisuuskuva mediassa tästä näistä edellä esiintuoduista syistä voikin jäädä asiakkaiden yksin kertoman varaan, joka mahdollistaa yksipuolisen kielteisen julkisuuskuvan syntymisen lastensuojelusta.

Tiitisen (2018) tutkimuksen mukaan mediavaikuttamisen esteitä sosiaalialan kentällä voidaan jakaa kolmeen eri luokkaan: instituutioiden, ammatillisen-eettiseen ja henkilökohtaiseen

tasoon. Instituutioiden tasolla havaittuja esteitä ovat muun muassa koulutuksen puute mediavaikuttamiseen, epäselvät ohjeistukset mediavaikuttamisesta ja julkisen keskustelun vierastaminen. Ammatillis-eettisellä tasolla ilmenee sosiaalityöntekijöiden pelko ja epäluottamus mediaa kohtaan. Sosiaalityöntekijät pelkäävät julkisuuden pahentavan tilannetta entisestään esimerkiksi vihapuheen lisääntymisellä. Konfliktiherkkien aiheiden tuominen mediassa esille voi asettaa sosiaalityöntekijän julkisen arvostelun ja vihapuheen kohteeksi. Sosiaalityöntekijöillä ei ole halua osallistua jo entuudestaan pääasiassa negatiiviseen julkisuuteen, jossa heitä pidettäisiin lähinnä syyllisinä kaikkeen. Sosiaalityöntekijät kokevat haastavaksi vaitiolo- ja salapitovelvollisuuden kanssa tasapainottelun osallistuessaan median tuottamiseen. Henkilökohtaisella tasolla sosiaalityöntekijät kokevat muun muassa pelkoa julkisen huomion kohteeksi asettumisesta. Moni pelkää tulevaisuutta leimatuksi alan stereotyyppisiin negatiivisiin stigmoihin. Pelkona on myös se, että onnistumisten esiintuomisesta seuraisi jotain negatiivista kuten kateutta tai hyvien asioiden kuten resurssien poisottamista. Kaiken kaikkiaan hiljaisuuden kulttuuri on ongelmallinen ilmiö sosiaalityön kannalta. Ongelmaksi asiakastyön onnistumisten jäämisessä median ulkopuolelle muodostuu se, että sosiaalialasta jää jäljelle vain neutraalit ja kriittiset näkökulmat.

Vierulan (2017, 33) mukaan odotukset lastensuojelua kohtaan voivat olla vääristyneitä median tuottaman negatiivisen kuvan lisäksi kulttuuristen käsitysten tai aiempien viranomaiskokemusten takia. Odotukset voivat olla sekä myönteisiä että kielteisiä. Toisaalta voidaan pelätä viranomaisten perhe-elämään puuttumista, toisaalta toivotaan avun saamista omalle perheelle.

3.2 Luottamus

Luottamuksella on ihmisen elämässä ja yhteiskunnassa merkittävä rooli. Elämä ilman luottamusta voi olla sietämätöntä ja kaoottista, koska tällöin mikä tahansa voi olla mahdollista. Luottamuksen avulla ihmiset voivat päästä pelon ja epävarmuuden yli. Ihminen ei luottaessaan koe yhtä paljon pelkoa mahdollisia negatiivisia seurauksia ja tapahtumia kohtaan. (Luhmann 1979.) Luottamuksella tyypillisesti tarkoitetaan suhteessa rakentuvaa välistä luottamusta. Luottamuksen rakentumiseen vaaditaan osapuolilta taitoa ja yhteisymmärrystä luottamuksellisen suhteen kehittymiseksi. Luottamuksen vastakohtana on epäluottamus, jota ei voida sulkea pois luottamuksellisenkaan suhteen aikana, koska

mahdollisuus luottamuksen petetyksi tulemiseen on aina olemassa. (Solomon & Flores 2003, 6.) Ping Li (2012, 102–103) mukaan luottamus on asenteesta riippuvainen ja ihmisen tietoinen valinta. Luottamus toimintana voi tarkoittaa tietoisena valintana esimerkiksi asioihin sitoutumista. Luottamus on ihmiselle vapaaehtoisuuden pohjautuvaa. Ilmonen (2000, 22) on kuvaillut luottamuksen pakolla luomista on yhtä mahdottomaksi kuin nukahtamista väkisin. Jos toinen osapuoli päättää olla luottamatta toiseen, täytyy luottamusta pyrkiä luomaan käyttäytymällä toista osapuolta kohtaan luottamusta herättävällä tavalla.

Luottamusta voidaan jaotella kahteen kategoriaan, jotka ovat annettu ja ansaittu luottamus. Annettu luottamus on luottamusta, joka annetaan esimerkiksi tietylle toimijalle kuten terveydenhuollolle tai sen edustajalle. Kouvon (2014, 18) mukaan annettuun luottamukseen vaikuttavat myös odotukset tietynlaisiin instituutioiden ja niiden sisällä toimivien ihmisten rooleihin liittyen. Luotamme erilaisiin instituutioihin, koska odotamme niiltä tietynlaista toimintaa kuten oikeuslaitokselta oikeudenmukaisuutta tai terveydenhuollolta asianmukaista hoitoa. Ansaittu luottamus sen sijaan on luottamusta, joka on syntynyt sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena suhteessa johonkin osapuoleen. (Harré (1999, 256–257.) Giddensin (1990) määritelmän mukaan luottamus voidaan jaotella ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja instituutioihin sekä niiden toimintaan liittyvään luottamukseen. Ihmisten välisestä vuorovaikutusluottamuksesta käytetään Giddensin määritelmän mukaan sanaa *Trust* ja insituutioihin kohdistuvasta sanaa *Confidence*, joka voidaan ymmärtää luottavaisuudeksi. Seligmanin (2000, 47–48) mukaan luottamus tulee näkyväksi vuorovaikutussuhteissa ja luottavaisuus liittyy vastavuoroisuuteen.

Luottamus voi olla myös yleistynyttä luottamusta *generalized trust*. Yleistyneellä luottamuksella tarkoitetaan Delheyn ja Newtonin (2005, 311) määritelmän mukaan luottamusta siihen, että täysin entuudestaan tuntemattomaan kansalaiset eivät halua tarkoituksellisesti tai tietoisesti vahingoittaa meitä. Kouvon ja Kankaisen (2009) mukaan kansainvälisissä tutkimuksissa Pohjoismaissa vallitseva yhteisöllisyys näyttäytyy vahvana. Pohjoismaissa kanssaihmiin luotetaan, luottamus julkisiin instituutioihin on korkeatasoista ja muun muassa kansalaisyhteiskunnan elinvoimaisuus näyttäytyy kansalaisaktiivisuuden muodossa. Pohjoismaisen luottamuksen syntyyn on pohdittu vaikuttavan tekijät kuten tulonjaon tasaisuus, protestanttiset perinteet, etninen homogeenisyys väestön keskuudessa, kansalaisten varallisuus ja hyväksi koettu hallinto (Delhey & Newton 2003; 2005).

Kuitenkaan yksiselitteistä syytä yleistyneen luottamuksen syntymetodiin ei olla voitu paikantaa. Yleistyneellä luottamuksella on löydetty olevan yhteys luottamukseen julkisia instituutioita kohtaan ja myös kansalaisaktiivisuuteen (Kouvo 2011, 30). Voidaan ajatella yleistyneellä luottamuksella olevan vaikutusta myös instituutioihin kuten sosiaalitoimeen luottamiseen.

Newtonin (2001, 205–206) mukaan alhainen institutionaalinen luottamus voi olla vastareaktio siihen, miten hyvin tai huonosti järjestelmä koetaan toimivaksi. Luottamuspula instituutioita kohtaan voi syntyä niiden huonon toimivuuden lisäksi turhan korkeista odotuksista alun pitäen. Näissä tilanteissa kansalaisten odotukset ja järjestelmän instituutioiden toiminta ei kohtaa toisiaan. Tämän pohjalta voidaan ajatella lastensuojeluun kohdistuvan luottamuspulan olevan mahdollisesti vahvistunut esimerkiksi median kielteisten uutisten kautta, koska instituution toimivuus näyttäytyy tällöin kaiken kaikkiaan epäonnistuneena. Kotkavirran (2000, 56) mukaan ihmisten arkielämä tulee kohtuuttoman epävarmaksi ja kuormittavaksi silloin, jos ei voida luottaa instituutioihin tai niiden edustajien kyvykkyyteen tai haluun hoitaa tehtäviään. Kotkavirran (2000, 59) ajatusten mukaan yksilön identiteetillä ja hyvinvoinnilla on huomattava yhteys luottamukseen instituutioita kohtaan. Ihmisten suhteet instituutioihin ovat myös emotionaalisesti latautuneita. Instituutioilla on kyky edistää tai taannuttaa yksilön identiteettiä.

Joissain valtioissa viranomaistahoihin kohdistuva heikko luottamustaso on korruption kautta ymmärrettävissä. Fahed-Sreihin (2023) mukaan korruptiolla tarkoitetaan vallassa olevien käyttävän heillä hallussa olevaa valtaa hyväksensä omaa etua tavoitellen. Korruptio voi pitää sisällään esimerkiksi lahjusten vastaanottamista, varojen kavaltamista ja muiden kiristämistä. Korruptio on joissain valtioissa yleisempää kuin toisissa. Transparency International tekee vuosittain valtioiden välistä CPI (Corruption Perceptions Index) mittausta korruptoituneisuudessa. Vuoden 2023 mittauksessa viisi vähiten korruptoitunutta valtiota ovat olleet Tanska, Suomi, Uusi-Seelanti, Norja ja Singapore. Eniten korruptoituneet viisi valtiota sen sijaan olivat Somalia, Venezuela, Syyria, Etelä-Sudan ja Jemen. Fahed-Sreihin (2023) mukaan korruptoituneimmat valtiot ovat tyypillisesti sellaisia, joissa on poliittisesti epävakaa ja poliittisena järjestelmänä on diktatuuri. Yhdistäviä tekijöitä valtioissa, joissa korruptio on vähäisempää näyttää olevan muun muassa demokraattisuus.

Sosiaalityöllä ja korruptiolla on merkittävä yhteys toisiinsa muun muassa ihmisoikeuksien toteutumisen takia. Peters (2018) esittää, että korruptoituneisuus ja ihmisoikeusloukkaukset ilmenevät samoissa ympäristöissä. Sosiaalityön itsessään tulee olla poliittisesti puolueetonta ja perustua ihmisoikeuksiin, sosiaalisen muutoksen aikaansaamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. (Moyo 2018, 59). Korruptoituneisuus ei Suomessa ja monissa Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa näytä olevan ongelma tilastojen mukaan. Kuitenkin maahanmuuton, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla korruptoituneista maista saattaa olla kokemuksia sekä omana kotimaana että läpikulkumaana.

3.3 Luottamuksen rakentuminen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä

Luottamus on ensisijaisen keskeinen asia sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa. Jo ensimmäinen kohtaaminen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä on merkittävä asiakassuhteen rakentumisen kannalta. Ensivaikutelma on asiakassuhteen kehittymisen suhteen tärkeässä roolissa. Usein jo ensikohtaamisella tulevat esiin erilaiset asenteet, ennakko-oletukset, motiivit, ristiriitaiset odotukset tai toiveet toista osapuolta kohtaan. (Raatikainen 2015, 69.) Paynen (2020, 13) mukaan jo ensimmäisellä tapaamisella sosiaalityöntekijän tulee pyrkiä motivoimaan asiakasta haluamaan olla osana työskentelyä ja luoda tahtotilaa asioiden muutokseen tulevaisuudessa.

Raatikaisen (2015, 70) mukaan luottamusta sosiaalialan asiakassuhteessa voidaan kuvata kolmessa eri vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa luottamuksen syntyminen alkaa tai luottamusta ei synny epäluottamusta herättävän ensikohtaamisen takia. Toisessa vaiheessa luottamusta rakennetaan ja ylläpidetään tai luottamusta voidaan edelleen yrittää saada esiin, jos se ei ole alussa onnistunut. Kolmannessa vaiheessa asiakassuhteen päättyessä luottamuksellinen suhde ja kokemus yhteistyöstä säilyy asiakkaalla, jos luottamukselliseen suhteeseen on onnistuttu pääsemään.

Sosiaali- ja terveystalouteihin tyypillisesti hakeudutaan sellaisissa tilanteissa, joissa ihminen tarvitsee tukea heikentyneeseen elämäntilanteeseen. Vaikeiden elämäntilanteiden taustalla voi olla esimerkiksi sairastamista, turvattomuutta, työttömyyttä ja päihdekäyttöä. Tuen hakemisessa on luottamuksen kannalta huomioitava se, että asiakas antaa yksityiskohtaista

tietoa itsestään, nykyhetkestä ja menneisyydestä viranomaiselle. Näitä tietoja tulee käyttää asiakkaan edun mukaisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. (Zechner & Romakkaniemi 2020, 321.)

Luottamuksellisen suhteen rakentaminen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä on muutakin kuin vaitiolovelvollisuutta. Luottamuksen rakentamiseen vaaditaan sosiaalityöntekijän kyvykkyyttä osoittaa asiakkaalle aitoa kiinnostusta hänen asioihinsa liittyen.

Vuorovaikutussuhteessa sosiaalityöntekijän tulee olla kunnioittava asiakasta kohtaan ja antaa asiakkaalle ymmärretyksi tulemisen kokemuksen. Luottamuksen rakentamiseen vaaditaan sekä sanoja että tekoja sosiaalityöntekijän toimesta. (Väisänen & Hämäläinen 2008, 23.)

Behnian (2008, 1437) mukaan sosiaalityöntekijän tulee luottamusta rakentaessaan pyrkiä näkemään asiat asiakkaan näkökulmasta ja auttaa heitä määrittelemään omaa tilannettaan yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Luottamuksellinen asiakassuhteen kehittyminen ei ole kuitenkaan vain sosiaalityöntekijän teoista ja sanoista kiinni. Asiakassuhde on vastavuoroinen suhde asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. Asiakassuhteessa tulee muodostua luottamus siitä, että molemmilla yhteiset tavoitteet ja niiden tavoittamiseen vaadittuihin asioihin halutaan sitoutua. (Särkelä 2011, 34.) Luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamiseen vaaditaan molemminpuolista yhteistyötä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan toimesta.

Lambergin (2018, 87–89) mukaan ihminen rakentuu suhteessa toiseen ihmiseen. Jokainen kohtaaminen on mahdollisuus muuttaa omaa kokemusta ja elämäntarinaansa toisen myötätuntoisen ihmisen avulla. Sosiaalityöntekijä voi hyödyntää asiakkaan kohtaamisessa terapeutista asennoitumista. Terapeuttisessa lähestymistavassa sosiaalityöntekijä pyrkii vuorovaikutuksellaan muuttamaan asiakkaan käsityksiä ja tapaa olla. Terapeuttinen asennoituminen vaatii työntekijältä ei-tietämistä asiakkaan asioista antaen asiakkaalle tilaa. Terapeuttinen lähestymistapa vaatii työntekijältä asiakkaan kohtaamista toisena inhimillisesti elävänä, empaattisesti ja tietoisesti läsnäolevana ihmisenä. Sosiaalityöntekijän huoli asiakkaan tilanteesta saa näkyä välittämisen ja empatian osoittamisena. On tärkeää jättää asiakkaan tilanteen yleistäminen tai vähättely pois ja kohdata asiakas tunnetasolla yrittämättä päästä vain nopeisiin ratkaisuihin. (Raatikainen 2015, 71.)

Sosiaalityöntekijän tulee myös omata itsetuntemusta ja itsereflektiokykyä asettuakseen tasavertaiseen vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa. Terapeuttinen lähestymistapa on keino osallistaa asiakasta. Lastensuojelutyössä asiakas on muutosten ja ratkaisujen kohteena, jonka

takia osallistavaa työskentelyä tarvitaan asiakkaan oman ääneen esiin tuomiseen.

Lastensuojelun asiakkailta on usein tunne siitä, että heitä ei kuunnella tai heidän kertomaansa ei uskota. Taustalla tähän kokemukseen voi olla sosiaalityön tapa uskoa valmiisiin hypoteeseihin asiakkaiden tilanteista. Hypoteesit ohjaavat vuorovaikutusta asiakassuhteen aikana. Tämä vaikuttaa työntekijän inhimillisen myötäelävän läsnäolon muuttuvan lähinnä tekniseksi suoritukseksi. (Lamberg 2018, 89–90.)

Asiakassuhteen luottamuksen rakentumisessa on otettava huomioon asiakkaan tausta ja elämäkokemukset. Asiakkaat ovat voineet kohdata elämänsä aikana vaikeita asioita ja ihmissuhteista saattaa olla huonoja kokemuksia. Asiakkaalla voi olla aikaisempia kokemuksia luottamuksen pettämisestä sekä muiden taholta että itse luottamuksen hajottajana.

Luottamuksellinen suhde asiakkaalle voi olla kaukainen ajatus suhteessa kuin suhteessa.

Sellaisten asiakkaiden on helpompi rakentaa luottamuksellinen suhde sosiaalityöntekijäänsä, joilla on jo aikaisempia myönteisiä kokemuksia luottamuksesta ihmissuhteissa. (Särkelä 2011, 35–36.) Smithin (2001, 295) mukaan perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä on tyypillistä kohdata asiakkaita, joilla heikko perusluottamus johtuen epäjohtonmukaisesta, kaoottisesta ja kaltoinkohtelevasta vanhemmuudesta. Lapsen ja vanhemman suhteessa voi huomata olevan jännitteitä liittyen vanhempien mielenterveysongelmiin, köyhyyteen ja häiriintyneisiin aikuisten välisiin suhteisiin. Nämä tekijät voivat johtaa perusluottamuksen heikentymiseen. Asiakaslapsilla sekä heidän vanhemmillaan voi olla toistuneita pettymyksiä elämässä liittyen luottamuksen antamiseen toiselle ihmiselle. Tästä syystä kyky luottaa toiseen ihmiseen voi olla jäänyt kehittymättä, koska jatkuvat pettymykset luottamuksen antamisessa heikentää itseluottamusta ja aiheuttaa psyykkisiä vaurioita.

Raatikaisen (2015, 70) mukaan luottamusta voidaan pitää henkilökohtaisena, yksilöllisenä ja tilannesidonnaisena ilmiönä. Joskus luottamuksellista suhdetta ei ole mahdollista luoda asiakkaan kanssa aikaisempien negatiivisten kokemusten takia. Tällöin asiakas käyttäytyy varautuneesti ja epäilevästi yhteistyötä kohtaan alusta alkaen.

Behnian (2008, 1427) mukaan luottamuksen rakentumiseen asiakkaan näkökulmasta vaikuttaa käsitys sosiaalityöntekijän ammattitaidosta ja hänen aikomuksistaan. Asiakas punnitsee asioiden kertomista sen mukaan, millainen kuva hänellä on sosiaalityöntekijästä. Jos asiakkaalle kehittyy positiivinen kuva sosiaalityöntekijän ammatillisista taidoista ja hyvästä tarkoituksesta, asioiden jakaminen on asiakkaalle helpompaa. Raatikaisen (2015, 71–71)

mukaan luottamuksellisen suhteen kehittymiseen vaikuttavat myös sosiaalityön rakenteelliset tekijät kuten työntekijöiden vaihtuvuus. Henkilökunnan jatkuva vaihtuvuus heikentää luottamussuhteen luomista asiakkaan kanssa, koska asiakas joutuu aina uudelleen aloittamaan asiansa hoitamisen vieraan henkilön kanssa. Asiakkaille on tärkeää voida luottaa siihen, että sosiaalityöntekijä pysyy rinnalla vaikeinakin aikoina, jotta he kykenevät kertomaan avoimesti negatiivisistakin tunteistaan ja ottamaan vastaan tukea (Smith 2001, 287).

Sosiaalityöntekijän on pyrittävä saavuttamaan luottamus asiakkaan kanssa, vaikka siinä kestäisikin kauan. Ihmisten kehittymiseen ja hyvinvointiin vaaditaan turvallisuuden ja luottamuksen kokemuksien saamista. Ilman perusluottamusta ihminen ei uskaltaudu liittymään muiden joukkoon, vaan vetäytyy seurasta. (Kotkavirta 2000, 56.) Sosiaalityössä on mahdollisuus parantaa asiakkaiden hyvinvointia luomalla kokemuksia luottamuksellisesta suhteesta, joka voi edesauttaa heidän kykyään luottaa myös muihin ihmisiin tulevaisuudessa.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta viranomaispelon esiintymistä ja sen luomia haasteita lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Tutkielma lisää ymmärrystä viranomaispelosta ilmiönä ja tietoa siitä, miten sosiaalityöntekijät koittavat työskennellä vanhempien viranomaispelon kanssa ja päästä sen yli.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten vanhempien viranomaispelko ilmenee sosiaalityöntekijöille?
2. Millaisilla keinoilla on koitettu lieventää pelkoa ja rakentaa luottamusta viranomaisten toimintaan?

4.2 Aineiston kuvaus

Tutkielman aineiston keräsin käyttämällä kyselylomaketta. Kyselylomakkeeseen olin muodostanut erilaisia avoimia kysymyksiä, joiden tavoitteena oli löytää vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Kyselylomakkeen tein käyttäen Webropol-kyselypohjaa. Webropolia käytettäessä on mahdollista käsitellä saatua aineistoa helposti. Webropol tallentaa saadun aineiston tietokantaan automaattisesti ja aineisto on siirrettävissä kätevästi muihin ohjelmiin kuten Wordiin ja Exceliin.

Kyselylomakkeen jaoin Facebookin Sosiaalityön uraverkosto ryhmään, jossa ryhmänjäsenenä on laillistettuja sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalityön tutkinto-opiskelijoita. Ryhmässä on yli 5000 jäsentä ja kysely tavoittaa monella eri hyvinvointialueella työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä helposti. Tällä tavoin on mahdollista saada alueellisesti laajempi kattavuus kuin esimerkiksi haastatteluilla toteutettuna. Kyselylomakkeeseen vastaaminen onnistui anonymisti, mutta taustatietoja kuten työkokemuksen kestosta ja tieto sosiaalityöntekijän pätevyydestä tai mahdollisesta opiskelijastatuksesta kerättiin. Myös tieto siitä kerätään minkälaisista työtehtävistä vastaajalla oli kokemusta. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että vastaajilla on tietoa ja kokemusta tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Tästä syystä on olennaista saada

taustatietoja vastaajien työkokemuksesta ja kokemuksesta sosiaalityön kentällä. Tutkielmaan pyydettiin vastaamaan sellaisia osallistujia, joilla on kokemusta yhdestä tai useammasta seuraavista palveluissa/työtehtävissä työskentelemisestä: lapsen palvelutarpeen arviointi, lapsiperhesosiaalityö ja/tai lastensuojelun avohuolto.

Kyselyyn vastasi yhteensä 30 vastaajaa. Vastaajista 21 oli laillistettuja sosiaalityöntekijöitä ja yhdeksän sijaispätevyuden omaavaa. Vastaajilla oli työkokemusta eniten lapsen palvelutarpeen arvioinneista 57 prosenttia ja lastensuojelun avohuollosta 57 prosenttia sekä lapsiperhesosiaalityöstä 43 prosenttia. Vastaajilla oli tästä päätellen päällekkäistä työkokemusta näistä eri työtehtävistä, koska useampi vastaaja oli valinnut useamman kuin yhden näistä työtehtävistä. Työkokemuksen kestoksi vastaajista kolme kertoi työkokemuksensa olevan alle vuoden, 16 vastaajista 2–5 vuotta, kolmella 6–10 vuotta ja kahdeksan vastaajista kertoi työkokemuksensa olevan yli 10 vuotta.

Vastauksista poistettiin tutkijan toimesta joitain kohtia, jotka olivat laadultaan esimerkiksi kirjoitustyyliensä puolesta asiattomia. Sosiaalityöntekijät vastasivat pääasiassa asiallisesti esitettyihin kysymyksiin, mutta joissain vastauksissa oli asiattomaan sävyyn kirjoitettuja kohtia, jotka tutkijana poistin.

4.3 Analyysimenetelmä

Toteutin tutkielmani laadullista tutkimusmenetelmää käyttäen. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tehdä tilastollisia yleistyksiä vaan saada tietoa ja kuvata erilaisia todellisen elämän ilmiöitä ja tapahtumia. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan saada ymmärrystä ihmisten toiminnasta ja luoda teoreettista tulkintaa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.) Laadullisessa tutkimuksessa ilmiöstä esiin nousevat asiat ovat lähtöisin vastaajalta itseltään. Tutkija ei etukäteen määrittele vastauksia. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään sellaisia purkumetodeja, joiden avulla voidaan vertailla ja rinnastaa vastauksia sekä varmistaa vastaajien anonymiteetti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009.)

Aineiston analyysin toteutin käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysit tyypillisesti jaetaan aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin. Teoriaohjaavassa analyysissä edetään aineiston ehdoilla, mutta aineiston analyysissä hyödynnetään mahdollisia ennalta olemassa olevia teoreettisia käsitteitä. Aineistolähtöisessä

analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta käsin toisin kuin teoriaohjaavassa ja teorialähtöisessä analyysissä käytetään jo entuudestaan valmiita teoreettista tietoa (Tuomi 2007, 132). Koska tutkittavasta aiheesta ei tässä tapauksessa ole sopivanlaista aikaisempaa teoreettista tietoa, käytin aineistolähtöistä lähestymistapaa analyysin osalta luoden teoriaa aineistosta lähtöisin.

Sisällönanalyysin tavoitteena on löytää tutkittavasta ilmiöstä uusia oivalluksia ja lisätä ymmärrystä ilmiötä kohtaan. Sisällönanalyysi analysoi erilaisia dokumentteja systemaattisella ja objektiivisellä tavalla. Dokumentiksi lasketaan mikä tahansa kirjalliseen muotoon saatettu materiaali. Sisällönanalyysia voidaan pitää tekstianalyysinä, jonka tarkoituksena on löytää tekstistä merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Sisällönanalyysi on aineiston jälleenkäsittelytekniikka, jonka avulla voidaan löytää tekstistä toistuvia ja päteviä johtopäätöksiä. (Krippendorff 2004, 18.)

Aineistonanalyysin toteutin siirtämällä Webropolissa saadut vastaukset ja kokonaisen raportin erilliseen tiedostoon Wordiin. Tämän jälkeen tutustuin tekstiaineistoon lukemalla sitä läpi toistuvasti pitämällä mielessä asettamani tutkimuskysymykset. Tekstiä lukiessani löysin toistuvia teemoja, yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tutkimuskysymyksiä peilaten, koostin tekstistä neljä pääluokkaa ja vielä alaluokkaa. Teemoittelin tekstiaineiston värikoodaamisen avulla ja asetin havaitsemani luokittelut taulukkoon. Koodasin vastaukset vielä tarkempaan taulukkoon, joka havainnollistaa tekemääni työtä aineiston luokittelun kanssa ja joka selventää pää- ja alaluokkien muodostumista.

Taulukko 1. Havainnollistus aineiston luokittelusta

Aineisto-ote	Pelkistys	Teema	Alaluokka	Pääluokka
<i>"Asiakkaiden kanssa puhuttu siitä avoimesti. Asiakas saattanut sanoa, ettet ollutkaan niin pelottava kuin oli olettanut."</i>	Asiakkaan avoin pelon ääneen sanoittaminen ja entuudestaan olleiden mielikuvien esiintuominen	Avoimuus Sanoittaminen Pelon tiedostaminen	Pelon ääneen sanoittaminen ja avoimuus	Pelko ja sen ilmenemisen muodot
<i>"Asiakas peruu tapaamisia toistuvasti. Asiakas on sanallisesti hyökkäävä, joskus voi myös esittää uhkauksia. Asiakas jättää asioita kertomatta tai peittelee totuutta."</i>	Sosiaalityöntekijän kokemus asiakkaan välttelevästä ja vihamielisestä lähestymistavasta sosiaalitoimea kohtaan	Vastahakoiset ja kielteiset reagoitavat	Vaikeneminen, vetäytyminen ja vihamielisyys	Pelko ja sen ilmenemisen muodot
<i>"Usein sellaiset vanhemmat, jotka eivät ole olleet lastensuojelun kanssa aiemmin tekemisissä, pelkäävät silloin kun tulee ensimmäinen lastensuojeluilmoitus, että se johtaa lasten viemiseen kotoa. Monet myös sanovat sen ääneen."</i>	Vanhempien tiedon/kokemuksen puutteesta johtuva pelko sosiaalitoimea ja mahdollista vallankäyttöä kohtaan esimerkiksi lapsen sijoittamisen muodossa	Tiedonpuute Huostaanottojen korostuminen	Lapsen sijoittamisen tai huostaanottamisen pelko	Pelon taustatekijät
<i>"Ulkomaalaistaustaisilla tätä selittää mielestäni se, että joissain maissa viranomaisiin ei oikeasti voi ja kannata luottaa. Suomalaisilla tämä voi liittyä esimerkiksi omiin lapsuuden kokemuksiin ja siihen miten omat vanhemmat ovat puhuneet viranomaisista..."</i>	Sosiaalityöntekijän pohdintaa vanhempien omien kokemusten vaikutuksesta pelon syntyyn. Vertailu ulkomaalais- ja suomalaistaustaisten välillä.	Aiemmat kokemukset nykyhetkeen vaikuttavana	Omat aikaisemmat kokemukset	Pelon taustatekijät
<i>"Mediassa nousseet asiakastapaukset, jotka nostettu negatiivisen sävyyn esille. Myös salassapitovelvollisuus viranomaisen taholta estää kommentoimasta asiaa."</i>	Median nähdään nostavan yksipuolisesti negatiivisesti yksittäistapauksia esiin. Sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksien puute tuoda esiin omaa näkemystä salassapitovelvollisuuden takia	Kielteinen julkisuuskuva Hiljaisuuden kulttuuri sosiaalialalla	Kielteinen julkisuuskuva – Sosiaalinen ja perinteinen media	Pelon taustatekijät
<i>"Apua ei välttämättä uskalleta hakea, jolloin avun saanti viivästyy tai estyy ja pulmat saattavat pahentua."</i>	Ei uskalleta pelon takia hakeutua sosiaalipalveluiden piiriin ajoissa, jolloin haasteet voivat vaikeutua entisestään	Ennaltaehkäisevän tuen viivästyminen ja/tai estyminen	Oikea-aikaisen tuen viivästyminen ja yhteistyövaikeudet	Pelon aiheuttamat haasteet työskentelylle

<i>"Siirretään pelkoa ja epäluuloa lapsiin sekä kielletään lapsia puhumasta."</i>	Vanhemmat siirtävät tahallisesti/tahattomasti pelkoa ja epäluuloa lapsille sekä kieltävät puhumasta asioista	Pelon siirtyminen vanhemmalta lapselle Puhumisen kieltäminen	Vanhempien pelon siirtyminen lapsiin	Pelon aiheuttamat haasteet työskentelylle
<i>"Jokaisella tapaamisella kerron miksi tavataan, mikä tarkoitus ja päämäärä on. Kerron viranomaisen oikeuksista/velvollisuuksista ja asiakkaan oikeuksista/velvollisuuksista."</i>	Sosiaalityöntekijän pyrkimys avata toimintaansa asiakkaalle prosessin aikana ja kertoen myös asiakkaan omat oikeudet ja velvollisuudet	Luottamuksen luominen Toiminnan läpinäkyväksi tekeminen	Avoimuus ja pitkäjänteisyys	Työskentelykeinot viranomaispelon ylipääsemiseksi
<i>"Pahoin pelkään, että olemme tilanteessa, jossa apua ja tukea tarvitsevia jää sen ulkopuolelle, koska motivointityö ei ole enää resursseja ja aikaa."</i>	Sosiaalityöntekijän kokemus siitä, että viranomaispelon kanssa ei ole aikaa työskennellä resurssivajeen takia	Resurssivaje sosiaalialalla	Puutteelliset ajalliset ja ammatilliset resurssit	Työskentelykeinot viranomaispelon ylipääsemiseksi

4.4 Tutkielman eettisyys

Tieteellisessä tutkimuksessa tutkijoita sitoo yhdensuuntaiset eettiset toimintaperiaatteet. Tieteenalasta ja tutkimuksesta riippumatta on otettava huomioon tutkimuseettiset ihanteet ja säännöt. Yleiset periaatteet, joita kaikilla tieteenaloilla kuuluu noudattaa ovat: 1) tutkijan kunnioitus tutkittavien ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta kohtaan 2) kunnioitus aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä ja sekä luonnon monimuotoisuutta kohtaan 3) tutkimus toteutetaan siten, että osallistujille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille ei aiheudu merkittäviä riskejä, haittoja tai vahinkoja. (TENK 2019, 7.) Tutkimuksessa on muun muassa annettava mahdollisuus osallistujalle kieltäytyä osallistumasta missä tahansa prosessin vaiheessa ja saada riittävästi tietoa tutkimuksesta, johon on ottamassa osaa (Emt. 8–9). Osallistujille on tarjottu mahdollisuus pohtia osallistumista tutkielmaan sekä annettu saatekirjeessä annetun tiedon lisäksi mahdollisuus olla yhteydessä tutkijaan, jos tarvitsee vielä lisätietoa.

Kyselystä saatu aineisto on säilytetty salasanasuojatusti tietokoneella tutkielman teon ajan. Aineiston litteroinnissa huomioidaan anonymiteetin säilymisen. Osallistujilta ei kerätty tunnistetietoja ja kukaan osallistuja ei kirjoittanut tunnistettavaa tietoa omiin vastauksiinsa. Tutkielmassa käytetty aineisto tullaan hävittämään tutkielman tultua valmiiksi tietoturvallisuudesta huolehtien.

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan on tärkeä pohtia sitä vaikuttaako tutkijan oma tausta esimerkiksi sukupuoli, virka-asema tai muu vastaava tekijä tutkijan tekemiin havaintoihin. Olen tunnistanut sekä oman roolini tutkijana että oman asemani myös lapsiperhesosiaalityössä työskentelevänä sosiaalityöntekijänä. Olen työskennellessäni kentällä kohdannut viranomaispelkoa ja epäluottamusta sosiaalitoimea kohtaan. Tiedostan sen, että itselläni on ollut tästä syystä etukäteen jo mahdollisesti käsityksiä viranomaispelosta ja sen ilmenemisestä. Uskon tästä huolimatta asennoituneeni puolueettomaksi tutkijana sekä käsitelleeni ilmiötä neutraalisti esimerkiksi analyysivaiheessa.

5 Viranomaispelon esiintyminen, taustatekijät ja haasteet työskentelylle

Kyselyvastauksien analyysin ja tutkimuskysymysten pohjalta viranomaispelko jakautuu neljään eri pääluokkaan ja yhdeksään alaluokkaan. Viranomaispelko näyttäytyy saatujen vastausten valossa tunnettuna ilmiönä ja haasteena sosiaalityössä. Viranomaispelon ilmenemisen muodot sekä taustatekijät ovat moniselitteisiä. Vastauksissa ilmenee sosiaalityöntekijöiden kohtaavan viranomaispelkoa asiakastyössä sekä heidän pohtivan ilmiötä laajasti eri näkökulmista. Seuraavassa taulukossa on esiteltynä muodostetut pää- ja alaluokat.

Taulukko 2. Viranomaispelon pää- ja alaluokat

Pelko ja sen ilmenemisen muodot	Pelon taustatekijät	Pelon aiheuttamat haasteet työskentelylle	Työskentelykeinot viranomaispelon ylipääsemiseksi
Pelon ääneen sanoittaminen ja avoimuus	Lapsen sijoittamisen tai huostaanottamisen pelko	Oikea-aikaisen tuen viivästyminen ja yhteistyövaikeudet	Avoimuus ja pitkäjänteisyys
Vaikeneminen, vetäytyminen ja vihamielisyys	Omat aikaisemmat kokemukset	Vanhempien pelon siirtyminen lapseen	Puutteelliset ajalliset ja ammatilliset resurssit
	Kielteinen julkisuuskuva – Sosiaalinen ja perinteinen media		

5.1 Pelko ja sen ilmenemisen muodot

Pelon ilmenemistä sosiaalityöntekijät kuvailevat sekä avoimena asian kertomisena ääneen tai päinvastoin asiakkaan vetäytymisenä, puhumattomuutena ja vihamielisyytenä viranomaisia kohtaan. Sosiaalityöntekijät tuovat esiin asiakkaiden voivan vältellä hyvin konkreettisella tavalla sosiaalitoimea jättämällä tulematta tapaamisiin, olemalla vastaamatta puhelinsoittoihin tai olemalla avaamatta ovea kotikäyntiyritysten yhteydessä. Ensimmäinen alaluokka näyttäytykin enemmän positiivisena ja näin ollen viranomaispelon kanssa työskentelyä helpottavana, mutta toisessa alaluokassa pelko näyttäyty enemmän yhteistyötä vahvasti vaikeuttavana asiakkaan toiminnan takia.

5.1.1 Pelon ääneen sanoittaminen ja avoimuus

Sosiaalityöntekijät tuovat esiin joidenkin asiakkaiden sanoittavan ääneen omaa viranomaisiin kohdistuvaa pelkoa. Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa ilmenee tähän vaadittavan asiakkaiden suunnalta uskaltamista ja oman pelon kokemisen hahmottamista. Asiakkaat ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan kertoneet jännittäneensä tapaamista ja joskus tapaamisen jälkeen pelko on hellittänyt.

Jotkut uskaltavat/osaavat suoraan sanoa, että lastensuojelun käyttämä valta pelottaa. V19

Asiakkaiden kanssa puhuttu siitä avoimesti. Asiakas saattanut sanoa, ettet ollutkaan niin pelottava kuin oli olettanut. V10

Asiakas kertonut jännittävänsä tapaamista. V20

Asiakkaiden kyetessä kertomaan sosiaalityöntekijälle omista aidoista tunteistaan avoimesti jo työskentelyn alkuvaiheessa, on todennäköisempää, että pelkoon osataan tarttua asianmukaisesti ja pelkoa aiheuttavista asioista päästään keskustelemaan yhdessä. Esimerkiksi se, että asiakas kykenee tarkalleen sanomaan mikä häntä jännittää tai pelottaa, auttaa sosiaalityöntekijää selventämään asiaa. Joskus taustalla voi olla väärinkäsityksiäkin, jotka aiheuttavat pelkoa. Yksi vastanneista sosiaalityöntekijöistä kertoi asiakkaiden maininneen

joskus sosiaalityöntekijöillä olevan vallan pelottavan heitä. Sosiaalityöntekijä voi tällaisen tilanteen tullen esimerkiksi selventää asiakkaille millaisissa tilanteissa valtaa käytetään ja millaiset mahdollisuudet heillä on olla osana työskentelyyn, jotta valtaa ei jouduttaisi käyttämään epätoivotulla tavalla. Payne (2020, 13) esittää hyväksi toimintatavaksi, jos ensikertaa kohdatessa asiakkaan otetaan puheeksi mahdolliset pelot sosiaalityöntekijän toimesta.

5.1.2 Vaikeneminen, vetäytyminen ja vihamielisyys

Sosiaalityöntekijöiden tekemien havaintojen mukaan viranomaispelko näyttäytyy usein toisenlaisina toimintamalleina. Asiakkaat saattavat peitellä ja jättää asioita kertomatta sekä suoranaisesti vältellä sosiaaliviranomaisia heidän yrittäessään tehdä yhteistyötä asiakasperheen kanssa. Puhumattomuuden lisäksi vältteleminen voi näkyä hyvinkin konkreettisesti esimerkiksi jättämällä vastaamatta puhelimeen tai olemalla avaamatta ulko-ovea, kun sosiaalityöntekijät koittavat tehdä kotikäynnin. Tällainen toiminta hidastaa ja vaikeuttaa sosiaalityöntekijöiden selvitystyötä esimerkiksi tilanteissa, joissa on tehty lastensuojeluilmoitus.

Asioiden ja tosiasiallisten tilanteiden peittely ja valehtelu. V16

Lastensuojeluilmoituksen tullessa käsittelyyn, vanhemmat eivät vastaa puhelimeen/avaa ovia, eivät ota pyynnöstä huolimatta yhteyttä. V13

Sosiaalityöntekijät tulkitsevat asioista puhumattomuuden liittyvän vanhempien pelkoon lastensuojelun asiakkuuteen vasten tahtoaan joutumisesta. Vanhemmat voivat vältellä kertomasta asioista, jotka voisivat johtaa tukitoimien tarpeellisuuden esiin tulemiseen. Vanhemmat voivat joissain tapauksissa itse tiedostaa esimerkiksi lapsiperhearjessa olevan sellaisia haasteita, jotka voisivat herättää huolta sosiaalityöntekijöille, joten näistä voidaan päättää olla hiljaa huolen nousemisen välttämiseksi.

Ei haluta puhua tai kertoa asioita sen pelossa että "joutuu" lastensuojelun asiakkuuteen. V18

Etenkin alkutaipaleella esimerkiksi lastensuojeluilmoitusta selvittäessä vanhempien kanssa sosiaalityöntekijät huomaavat vanhempien vahvoja tunnereaktioita sosiaaliviranomaisia kohtaan. Reaktiot voivat vaihdella hämmentyneestä hyökkävään. Joskus vihamielinen reagointitapa voi kertoa pelon heräämisestä ja tarpeesta suojautua taholta, jonka nähdään olevan jonkinlainen uhka.

Yleisin on lastensuojeluilmoituksen käsittely, kun soitetaan ensimmäistä kertaa ilmoituksesta.

Reaktio on hämmentynyt, pelokas, joskus raivostunut ja hyökkävä johtuen pelosta. V1

Ensimmäisellä/ensimmäisillä tapaamisilla hyvin epäluuloisena käytöksenä, tylyytenä, puhumattomuutena. V2

Asiakas peruu tapaamisia toistuvasti. Asiakas on sanallisesti hyökkävä, joskus voi myös esittää uhkauksia. Asiakas jättää asioita kertomatta tai peittelee totuutta. V8

Ei uskalleta kertoa asioita totuudenmukaisesti tai vähätellään/kaunistellaan asioita. Näyttäytynyt myös aggressiivisena käytöksenä työntekijöitä kohtaan (huutaminen/sanallinen uhkailu). V22

Viranomaispelko ilmenee sosiaalityöntekijöiden havaintojen mukaan vahvanakin hyökkävyytenä vanhemman suunnalta. Vanhempi voi uhkailla eri tavoin ja käyttäytyä haastavalla tavalla. Sosiaalityöntekijät myös kokevat syyttelyä, kuten taustamotiivien olemassaololla esimerkiksi rasismista syyttäminen. Myös vihamielisten vanhempien kohdalla voi olla avoimuutta viranomaisiin liittyvien tunteiden osalta. Saatetaan sanoa suoraan, että viranomaisista ei pidetä ylipäätään. Vihamielisyyden osoittaminen on sosiaalityöntekijöiden mukaan lähinnä verbaalista ja kehonkielestä havaittavaa, mutta fyysistä väkivaltaa vastanneet sosiaalityöntekijät eivät olleet kohdanneet tai tuoneet vastauksissaan ainakaan esiin.

Vihamielisyytenä, torjuvana asenteena, voimakkaana hyökkävyytenä heti ensimmäisestä yhteydenotosta alkaen, lakimiehellä ja oikeudella uhkaamisella, puheluiden nauhoittamisella, inttämällä, vaikenemisellä. Sekä verbaalinen että kehollinen viestintä osoittavat selkeästi, että asiakas pelkää - jotakin. V17

Epäluottamuksena, syyttelynä (rasismista syyttäminen, provisiopalkasta vihjailuna) valehteluna, vastaamattomuutena. Joskus sanotaan suoraan, että ei pidetä viranomaisista yleisestikään. V7

Vanhempien reaktioita sosiaalityöntekijöitä kohtaan lastensuojelukontekstissa tutkinut Dumbrill (2006) havaitsi vanhempien ryhtyvän erilaisiin toimiin riippuen siitä kokivatko he valtaa käytettävän heitä vastaan vai heidän kanssaan. Vanhemmat, jotka kokivat valtaa käytettävän heitä vastaan tai heidän toiveiden vastaisesti, ryhtyivät tappelemaan vastaan tai esittivät mukanaoloa. Sen sijaan vanhemmat, jotka kokivat valtaa käytettävän yhdessä heidän kanssaan, olivat aidosti yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Toisin sanoen vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kokemukset vanhempien reagointitavoista voivat olla riippuvaisia siitäkin, koetaanko sosiaalityöntekijän ryhtyvän toimimaan tai jo toimivan vanhempien näkemyksistään piittaamatta. Joskus kuitenkin tällainen toimintatapa on lastensuojelutyössä pakollinen lapsen edun ensisijaisuuden takia.

5.2 Pelon taustatekijät

Sosiaalityöntekijät tuovat esiin pelon taustalla oleviksi asioiksi vanhempien pelon lapsen viemisestä pois sosiaaliviranomaisten toimesta. Myös vanhempien omien aikaisempien kokemusten ja mielikuvan sosiaalitoimesta ylipäättään huomataan vaikuttavan pelkoon. Vanhemmilla oli kielteisten aiempien kokemusten lisäksi pelko tai kokemus oman vanhemmuuden arvostelemisesta. Tutkielmaan osallistuneet sosiaalityöntekijät tuovat vahvasti esiin pohdintaa ulkomaalaistaustaisten kohdalla esiintyvistä viranomaispelosta erotellen taustasyitä suomalaisiin verrattuna. Sosiaalityöntekijät tulkitsevat ulkomaalaistaustaisilla olevan perusteltu syy pelätä viranomaisia, koska lähtömaassa viranomaiset ovat voineet olla hyvin korruptoituneita. Sosiaalityöntekijät pohtivat myös julkisuuskuvalla olevan kielteisellä tavalla vaikutus viranomaispelon syntyyn ja sen ylläpitämiseen. Julkisuuskuvan ei nähdä enää muodostuvan vain perinteiseksi mielletyn median kautta, vaan myös keskustelupalstojen ja sosiaalisen median alustojen kautta.

5.2.1 Lapsen sijoittamisen tai huostaanottamisen pelko

Enemmistö kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä tuo esiin vastauksissaan vanhempien sijoituksen ja huostaanottamisen pelon yhtenä merkittävänä taustasyynä viranomaispelkoon. Sosiaalityöntekijät kertovat monilla vanhemmilla olevan käsitys siitä, että sosiaalityöntekijöiden tavoitteena on viedä lapsi pois vanhemmiltaan. Vastauksissa ilmenee vanhempien tiedonpuute sosiaalityön käytännöistä esimerkiksi kiireellisen sijoituksen, avohuollon sijoituksen ja huostaanottamisen välillä ei nähdä tai tiedetä olevan eroa. Vanhempien puheissa sosiaalityöntekijöille nämä kolme tukitoimea tuntuvat sekoittuvan.

Monella on se käsitys, että lastensuojelu on yhtä kuin huostaanotto. V29

Lastensuojelussa vanhempi sanoo suoraan, että pelkää että lapsi viedään pois (sijoitetaan).

V5

Vanhemmilla ilmenee pelkoa sosiaaliviranomaisten liiallista vallankäyttöä kohtaan. Vanhemmat pelkäävät sosiaalityöntekijöiden käyttävän ylimitoiteltua ja perusteetonta valtaa heidän perhettään kohtaan esimerkiksi lapsen poisviemisen tavoin. Vanhempien mielikuvissa sosiaalityöntekijät ryhtyvät herkästikin sijoittamaan lasta kodin ulkopuolelle esimerkiksi ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen yhteydessä. Pelko kodin ulkopuolelle sijoittamisesta voi olla syntynyt esimerkiksi median ja sosiaalisen median kautta, jossa lastensuojelun sijoitukseen liittyvä puhe on yleistä. Vanhemmat sanoittavat ääneen suoranaista pelkoa lasten sijoittamisesta sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityöntekijät tuovat sekä ensi kertaa sosiaalitoimen kanssa tekemissä olevien pelkäävän sosiaalityöntekijöitä, toisaalta myös sellaisten vanhempien, joilla on aiempaa omaa kokemusta huomataan pelkäävän riippuen aiemman kokemuksen laadusta.

Pelko huostaanotosta niin että lastensuojelun ainoa tehtävä on viedä lapsi pois. Pelko perusteettomasta puuttumisesta perheen elämään. Pelko ylivallan käytöstä. V6

Usein sellaiset vanhemmat, jotka eivät ole olleet lastensuojelun kanssa aiemmin tekemisissä, pelkäävät silloin kun tulee ensimmäinen lastensuojeluilmoitus, että se johtaa lasten viemiseen kotoa. Monet myös sanovat sen ääneen. V25

5.2.2 Omat aikaisemmat kokemukset

Sosiaalityöntekijät ovat huomanneet vanhempien omien aikaisempien kokemusten vaikuttavan yhteistyöhön sosiaalityöntekijöiden kanssa ja heihin kohdistuvaan pelkoon. Onnistuneet aikaisemmat kohtaamiset lisäävät luottamusta (Raatikainen 2015, 52). Epäonnistuneet kohtaamiset sen sijaan voivat heikentää luottamusta. Sosiaalityöntekijät pohtivat aiempien kielteisten kokemusten jopa vaikuttavan avun hakemisen välttelemiseen, jolloin apua ei ehditä saamaan riittävän varhaisessa vaiheessa.

Tarpeen tullen ei oteta yhteyttä ja kysytä apua riittävän ajoissa, jos jokin aiempi kohtaaminen on ollut nuiva. V21

Taustalla voi olla yksinkertaisesti ymmärtämättömyyttä ja tiedonpuutetta sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä kohtaan tai aiempiin kokemuksiin on liittynyt kaltoinkohdelluksi tulemisen tunnetta. Sosiaalityöntekijät kuvaavat joidenkin vanhempien kohdalla kokemusta siitä, että he ovat itse lapsena kokeneet järjestelmän pettäneen heidät esimerkiksi avun riittämättömyyden tai ylipäätään toimimattomuuden takia. Yksi sosiaalityöntekijöistä kuvaa tällaisia vanhempia lastensuojelun uhreina, joiden on vaikea luottaa järjestelmään omien vaikeiden kokemusten jälkeen.

Ymmärtämättömyys ja tiedonpuute. Aiemmat kokemukset kohtaamisista olleet huonoja. On tullut kaltoinkohdelluksi toisen viranomaisen toimesta. V7

Omassa lapsuudessaan toimimattoman lastensuojelun ”uhreiksi” joutuneet, joiden on hyvin vaikea luottaa systeemiin, kun se ei ole heitä itseään pystynyt auttamaan. V9

Huono-osaisuus nostetaan myös esiin yhtenä tekijänä viranomaispelkoon. Huono-osaisuuden tiedetään heikentävän ihmisten hyvinvointia ylipäätään vaikuttaen moniin eri osa-alueisiin ihmisen elämässä kuten taloudellisten resurssien niukkuus, fyysinen ja psyykkinen terveys sekä sosiaalinen toimintakyky. Huono-osaisilla yksilöillä on usein heikentyneet

mahdollisuudet vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Huono-osainen ihminen usein myös identifioituu itsekin huono-osaiseksi ja kokee tulevansa ulos suljetuksi yhteiskunnasta. (Kallio & Hakovirta 2020, 9–11.) Huono-osaisuus voi monin tavoin kaventaa yksilön elämää ja toimintakykyä. Huono-osaisuus voi ymmärrettävästi vaikuttaa myös luottamukseen ympäröivää yhteiskuntaa ja järjestelmää kohtaan.

Asiakkaiden omat huonot kokemukset sosiaalityöstä, esim. jos ei ole saanut apua oikea-aikaisesti, on huonoja kokemuksia vallankäytöstä, on kasvanut epäluottamuksen ilmapiirissä, huono-osaisuus ja näköalattomuus yhteiskunnassa. V20

Sosiaalityöntekijät pohtivat ulkomaalaistaustaisilla viranomaispelon olevan lähtöisin esimerkiksi kotimaasta, jossa viranomaistoiminta voi olla korruptoitunutta ja epäluotettavaa. Taustalla on voinut olla vaikeita kokemuksia muuan muassa väkivallasta viranomaisten taholta. Ulkomailta tulleilla pelko voi siis olla siirtynyt lähtömaasta Suomeen ja molempien maiden viranomaisiin liitetään samoja piirteitä, jotka herättävät pelkoa. Toisaalta on tiedostettava se, että Suomen viranomaistoiminta voi olla kaiken kaikkiaan vierasta ulkomaalaistaustaisille, joka voi itsessäänkin herättää epäluuloisuutta ja pelkoa. Monet vastanneet vertaavat ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten viranomaispelon johtuvan erilaisista syistä. Aiemmassa tutkimuksessa sosiaalityöntekijät ovat huomanneet etenkin pakolaistaustaisten kanssa työskennellessä tulevan ilmi traumatisoitumista, usein lähtömaasta tai matkalla toiseen maahan. (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018, 22–23.) Alatalon ja Kantoluodon (2018, 190) mukaan traumatisoituneiden ihmisryhmien kuten pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa voi olla vaikea edetä, jos trauman kokenut perhe tai perheenjäsen ei ole siihen vielä valmis. Tällöin avun saaminen viivästyy eikä tilannetta päästä helpottamaan. Tästä mahdollisesti syntyy haitallinen kierre, jossa traumakokemusta ei päästä purkamaan, mutta sen vaikutukset arkeen jatkuvat ja pahimmillaan syvenevät.

Ulkomaalaistaustaisilla tätä selittää mielestäni se, että joissain maissa viranomaisiin ei oikeasti voi ja kannata luottaa. Suomalaisilla tämä voi liittyä esimerkiksi omiin lapsuuden kokemuksiin ja siihen miten omat vanhemmat ovat puhuneet viranomaisista. V27

Maahanmuuttajataustaisilla on usein kokemuksia korruptiosta viranomaisasioinnissa koti- tai kauttakulkumaassa. Viranomaiset kuten poliisi on saattanut olla väkivaltainen.

Maahanmuuttajilla ja pakolaisilla on enemmän ihan pelkoa. Johtuen usein lähtömaan viranomaistoiminnasta. Heidän kanssaan luottamuksen rakentamiseen tulisi pystyä käyttämään enemmän aikaa. V28

Yksi vastaaja pohtii maahanmuuttajien olevan toisaalta mahdollisesti tottuneita sosiaalityöntekijöihin kotouttamisprosessin takia. Siitä huolimatta kuitenkin aikaisemmat kokemukset lähtömaasta eivät poistu vaan viranomaisia voidaan kaiken kaikkiaan vielä pelätä esimerkiksi poliisia.

Maahanmuuttajat voivat kotouttamisen myötä olla tottuneita sosiaalityöntekijöihin, mutta heillä saattaa olla lähtömaahansa kokemuksiin liittyviä yleisiä pelkoja kaikkia viranomaisia kohtaan. V3

Aiemmassa tutkimuksessa (esim. Röder & Mühlau 2011) ulkomaalaistaustaisten luottamus uuden kotimaansa instituutioita kohtaan on näyttäytynyt hyvänä. Kuitenkin toisen polven maahanmuuttajilla luottamus on saattanut olla jo heikompaa verrattuna vanhempiinsa. Syynä tähän luottamuksen korkeampaan tasoon verrattuna kantaväestöön on pohdittu eroja instituutioihin kohdistuvissa odotuksissa. Toisin sanoen kantaväestöllä odotukset olisivat korkeammat kuin muualta maahan tulleella väestöllä. Korruptoituneisuus on sinällään liittyä tähän, jos uudessa kotimaassa tiedostetaan olevan luotettavammat instituutiot kuin lähtömaassa oli.

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa pohdittiin yhtenä syynä pelon taustalla olevan myös pelon siitä, että vanhemmuutta arvostellaan. Vanhemmat voivat pelätä perheen elämäntapoja ja valintoja tulevan arvosteltavaksi sosiaalityöntekijöiden toimesta. Sosiaalityöntekijät tunnistavat vanhemmuuden arvostelun ja itsensä huonoksi vanhemmaksi tätä myötä kokemisen vaikeaksi tunteeksi.

Pelätään, että vanhemmuutta arvostellaan tai perheen tapoja ja valintoja arvostellaan. V25

Vanhemmuuden arvosteluun ja huonoksi vanhemmaksi itsensä kokeminen tuntuu erittäin syvällä. V24

Yksi vastannut sosiaalityöntekijä tuo esiin pelon siitä, että vanhempana voi tulla ikään kuin sosiaalityöntekijän yli jyräämäksi. Sosiaalityöntekijä pohtii tunteita, joita vanhemmissa voi herätä silloin, jos sosiaalitoimi alkaa puuttua perheen sisäiseen elämään ja vanhemman toimintaan. Vanhemmat voivat kokea tietynlaista häpeänkin tunnetta, koska yhteiskunnassa pidetään normina sitä, että yksin on pärjättävä. Tämä on myös yksi syy siihen, miksi ennaltaehkäisevä työskentely on haasteellista – ihmiset pyrkivät mahdollisimman kauan omin keinoin ja voimavaroin jaksamaan arjessa. Sosiaalityöntekijän kuvaama kokemus siitä, että ei tule kuulluksi ja nähdyksi on tärkeä huomioida vuorovaikutuksessa. Raatikaisen (2015, 51) mukaan asiakkaana olevalle voi olla tärkeämpää kuulluksi tulemisen kokemus ja sosiaalityöntekijän aito läsnäolo vuorovaikutustilanteessa.

Pelko on varmaan siinä, että joku tulee, tekee ja päättää minun elämässäni asioita yli ja ohi, tietää aina paremmin, en tule nähdyksi ja kuulluksi tai toisaalta on myös häpeää ja pelkoa leimautumisesta ja epäonnistumisesta; halutaan selvittää ja pärjätä itse ja toisaalta sitähän meidän järjestelmämmeikin ihmisiltä odottaa ja arvottaa sen mukaan kansalaisia. V17

Vanhempien omat kokemukset sosiaalitoimesta ovat aiemmassa tutkimuksessa näyttäneet negatiivisena etenkin tällaisen ylijyräämisen tunteen takia. Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa (Smithson & Gibson 2017) vanhemmille oli jäänyt lastensuojelusta sellainen kokemus, että heillä ei vanhempina ole osaa päätöksentekoon eivätkä he pääse aidosti siihen vaikuttamaan, vaikka ovatkin osa lastensuojeluprosessia. Vanhemmat hiljentyivät ja kokivat tarvetta suostua ehdotuksiin silloinkin, kun olivat eri mieltä sosiaalityöntekijän kanssa. Tämä johtui seurausten pelkäämisestä, jos on avoimesti toista mieltä. Kuitenkin tutkimukseen osallistuneille vanhemmille oli jäänyt yksittäisistä positiivisia tunteita sosiaalityöntekijöistä ja kokemuksista. Vanhemmat tuntuvat olevan hyvin tietoisia sosiaalityöntekijän hallussa olevasta vallasta ja sen käyttämiseen liittyvän pelon takia vanhemmat voivat käyttäytyä esimerkiksi hiljentyen, vetäytyen tai puolustautuen.

5.2.3 Kielteinen julkisuuskuva – Sosiaalinen ja perinteinen media

Sosiaalityöntekijät näkevät yhtenä taustasyynä viranomaispelolle sosiaalialan ja erityisesti lastensuojelun kielteisen julkisuuskuvan. Julkisuuskuvan ei nähty enää muodostuvan vain perinteiseksi mielletyn median kautta, vaan sosiaalialasta käydään keskustelua sosiaalisessa mediassa ja keskustelupalstoilla. Sosiaalityöntekijät näkivät perinteisen median käyttävän valtaa kielteisen julkisuuskuvan ylläpitämiseen samalla kun sosiaalityöntekijöillä itsellään ei salassapitovelvoitteen takia ole mahdollisuutta kertoa omaa näkökantaansa eikä viestintään nähdä olevan riittävää taitoa. Aiemmat tutkimukset (esim. Tiitinen 2018) ovat osoittaneet sosiaalityöntekijöiden kokevan omien mediavaikuttamisen taidot puutteelliseksi eikä ole tietoa myöskään omista mahdollisuuksista tämän osalta. Tämä on johtanut hiljaisuuden kulttuurin sosiaalityön kentällä.

Sosiaalityön julkisuuskuva on negatiivisesti väritynyt. V3

Mediassa nousseet asiakastapaukset, jotka nostettu negatiivisen sävyyn esille. Myös salassapitovelvollisuus viranomaisen taholta estää kommentoimasta asiaa. V15

Yksi sosiaalityöntekijä nostaa suoraan esille yhteyden julkisuuskuvalla olevan tekemistä liian myöhäiseen sosiaalipalvelujen tukitoimien piiriin hakeutumisen. Sosiaalityöntekijä kuvaa vanhempien voivan sinnitellä viimeisillä voimavaroilla enemmän kuin hakeutua sosiaalitoimen palveluihin niiden huonon maineen takia.

Sinnitellään viimeisillä voimilla ilman apua ja tukea, koska sosiaalityöllä on huono maine.

V26

Sosiaalinen media mielletään sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta paikaksi, jossa levitetään vääristynyttä tietoa sekä lietsotaan pelkoa entisestään. Yksi sosiaalityöntekijä kuvaa näitä jopa lastensuojelun kauhutarinoiden kertomisena. Sosiaalityöntekijöiden vastauksista tulee vaikutelma, että ongelmana ei niinkään ole negatiivisuus vaan positiivisuuden puute. Yksi vastaaja kuvailee iloisten tarinoiden ja hyvien kokemusten puutetta julkisessa keskustelussa.

Nykyisin ongelmana on etenkin some, jossa tietyillä palstoilla annetaan kovin vääristynyttä käsitystä lastensuojelusta ja lietsotaan pelkoa. V27

Some ja negatiiviset asenteet, iloisten tarinoiden ja hyvien kokemusten puute julkisessa keskustelussa ja Suomessa. V19

Joissain keskustelupalstoilla tai sosiaalisessa mediassa tms. voidaan levittää sosiaalityöstä ja lastensuojelusta väärää tietoa tai kauhutarinoita. V26

Yksi vastannut sosiaalityöntekijä kuvailee sosiaalisessa mediassa olevan ”anti-sosiaalityökampanja” viitaten joidenkin ihmisten pyrkimykseen heikentää sosiaalityön mainetta käyttäen sosiaalista mediaa. Sosiaalityöntekijä kokee tähän tarvittavan sosiaalityön alalta vastakampanjointia, jolla pyrittäisiin kumoamaan levitettävää disinformaatiota eli väärää tietoa. Sosiaalityöntekijä kuitenkin toteaa sosiaalityön viestinnän olevan lapsenkengissä. Sosiaalityön alan vaikuttamiskyky sekä perinteisen median että modernimman sosiaalisen median suhteen näyttäytyy vielä olevan alkutaipaleella.

Sosiaalisessa mediassa on valtava anti-sosiaalityökampanjointi mahdollista ja nytkin meneillään, mutta meidän alamme viestintä on aika lapsenkengissä. Disinformaatiota vastaan pitäisi olla omat sosiaalityön viestinnän asiantuntijat. V18

5.3 Pelon aiheuttamat haasteet työskentelylle

Viranomaispelosta aiheutuu sosiaalityöntekijöiden tekemien havaintojen mukaan monenlaisia seurauksia ja haasteita etenkin asiakastyössä tehtävän yhteistyön kannalta. Viranomaispelko vaikuttaa muun muassa siihen, että oikea-aikaisen tuen saaminen viivästyy ja sosiaalipalveluihin piiriin lopulta tullessa, yhteistyövaikeudet haastavat työskentelyä. Sosiaalityöntekijät kertovat huomanneensa vanhempien siirtävän lapsiinsa omaa pelkoaan.

5.3.1 Oikea-aikaisen tuen viivästyminen ja yhteistyövaikeudet

Sosiaalityöntekijät tuovat esiin kokemuksensa vanhempien odottavan liian kauan avun hakemista. Usein apua ei itse omatoimisesti haeta, vaan palveluiden piiriin päädytään

vastentahtoisesti esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen takia. Avun saannin viivästyminen voi tarkoittaa sosiaalityöntekijöiden mukaan sitä, että tilanteet pääsevät kriisiytymään.

Palveluihin hakeudutaan liian myöhään ja usein edelleen vastentahtoisesti lastensuojeluilmoituksen kautta. V3

Apua ei välttämättä uskalleta hakea, jolloin avun saanti viivästyy tai estyy ja pulmat saattavat pahentua. V30

Yksi sosiaalityöntekijä pohtii sitä, miten joudutaan tekemään merkittävämpiä toimenpiteitä, jos tilanteet ovat päässeet jo kriisiytymään. Näin voi käydä tilanteissa, joissa ongelmia koitetaan pitää piilossa pelon takia. Jos pelkona on se, että lapsi päädyttäisiin sijoittamaan tilanteen selvityksessä viranomaisille, tukea kannattaisi ennemmin hakea ajoissa, jotta voitaisiin välttyä tällaisen tukitoimen käyttämiseltä ja lievemmat keinot olisivat vielä riittäviä.

Ongelmia salataan ja peitellään niin pitkään, että tilanne kriisiytyy ja joudutaan tekemään mahdollisesti kovia interventioita. V11

Yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa näyttäytyy pelon ohjaamana. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan pelko voi aiheuttaa asiakkaiden sulkeutumisen. Asioista voidaan jättää kertomatta, jolloin ei voida tehdä arvioita tilanteesta ja tukitoimet eivät vastaa todelliseen tuen tarpeeseen. Sosiaalityöntekijät kuvaavat yhteistyön olevan haasteellista pelkäävien asiakkaiden kanssa. Työskentelyssä ilmenee tosiasioiden välttelemistä ja työskentely voi jäädä pysähtyneeseen tilaan.

Yhteistyö kärsii, jos toinen osapuoli pelkää. Asiakas ei välttämättä uskalla kertoa oleellisia asioita tilanteestaan, jos pelkää niiden "johtavan" johonkin. V29

Luottamus ei rakennu. Tarve ja palvelu eivät kohta. Ei pystytä ennaltaehkäisemään. V18

Työskentely jää seisomaan, se menee helposti välttelyksi ja sen hakemiseksi, kuka tässä päättää ja määrää suunnan ja tahdin. V17

Tukitoimien järjestäminen tällaisessa tilanteessa koetaan ylipäätään vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi. Tukitoimia järjestääkseen sosiaalityöntekijän tulee olla tietoinen perheen tilanteesta, mutta jos tietoa ei yksinkertaisesti saada tai sen paikkaansa pitävyys on epäilyksiä herättävää, ei voida tukitoimeakaan valita oikein. Yksi sosiaalityöntekijä kuvailee yhteistyöpalavereiden järjestämisen hankalaksi tilanteissa, joissa on vanhempi pelkää. Yhteistyön tekeminen lapselle olennaisten tahojen kanssa on tärkeää kaiken mahdollisen tiedon saamiseksi sekä riittävän tuen varmistamiseksi.

Tukitoimia vaikea tai mahdoton järjestää, kun ei saada rehellistä tietoa perheen tilanteesta, eikä välttämättä pystytä järjestämään yhteistyöpalavereja esim. koulun ja terveydenhuollon kanssa. V27

Esimerkiksi yksi sosiaalityöntekijöistä antaa tilanteen, jossa nuori käyttää huumausaineita ja vanhempi on tästä tietoinen, mutta ikään kuin suojelee nuorta jättämällä kertomatta sosiaalityöntekijälle nuoren huumausaineiden käytöstä. Tällainen voi johtaa nuoren huumausaineiden käytön etenemistä riippuvuuden tasolle ja vaarantaa täten nuoren terveyden. Varhaisessa vaiheessa tiedon tullessa sosiaalityöntekijälle, olisi mahdollista ohjata nuori asianmukaiseen hoitoon.

Tiedonkulku on hidasta ja asioihin ei päästä reagoimaan varhaisessa vaiheessa. Esimerkiksi nuoren huumausaineiden käyttö, vanhempi suojelee lasta, jotta ei tule seurauksia, kunnes päihteiden käytön kanssa ollaan suuremmissa ongelmissa. V1

Yksi vastannut sosiaalityöntekijä kuvaa lyhyesti ja ytimekkäästi avun tarjoamisen olevan vaikeaa, kun sitä ei oteta vastaan. Tukitoimien vastaanottamiseen ei voida sinänsä pakottaa ketään, ellei kyse ole kiireellisestä sijoituksesta tai huostaanotosta, joihin ei tarvita suostumusta keneltäkään asianomaiselta. Muiden kevyempien tukitoimien vastaanottaminen olisi kuitenkin tärkeää, jos halutaan välttyä edellä mainituilta toimenpiteiltä.

On vaikea tarjota apua, kun sitä ei oteta vastaan. V7

5.3.2 Vanhempien pelon siirtyminen lapsiin

Vastauksissa nousee sosiaalityöntekijöiden kokemus siitä, että viranomaisia pelkäävät vanhemmat siirtävät pelkoaan ja epäluottamustaan omiin lapsiinsa. Vanhempien omat kokemukset ja käsitykset sosiaalitoimen luotettavuudesta voi välittyä epäsuorasti ja suorasti lapsille. Lapsille voidaan joko epätietoisesti tai tietoisesti tuottaa epäluotettavaa ja pelkoa herättävää kuvaa sosiaalitoimesta. Vanhempien epäluottamus yhteisöön ja sen kykyyn kannatella periytyy voimakkaasti lapsiin. Tämänkaltainen epäluottamus syntyy ihmisen oppiessa kasvaessaan olemaan luottamatta muihin. (Kortteinen & Elovainio 2012.)

Lapsille on saatettu lastensuojelusta puhua negatiivisesti, monet pelkäävät huostaanottoa.

V19

Sosiaalityöntekijät kertovat lasten voivan tulla hiljennetyksi vanhempien toimesta. Sosiaalityöntekijät kuvaavat tätä puhumisen kieltämisenä. Joissain tapauksissa vanhemmat eivät päästä tapaamaan lasta. Sosiaalityöntekijät kuvailevat lasten hiljentämisen estävän auttamistyötä. Keskusteluyhteys perheen ja sosiaalityöntekijän välillä ei muodostu ja arjessa muutosta vaativat asiat jäävät pimentoon eikä niiden suhteen päästä työskentelemään. Vanhempien kieltäessä lapsen tapaamisen, voidaan lastensuojelulain mukaan silti tavata lasta, jos se arvioidaan lapsen edun mukaiseksi. Sosiaalityöntekijän velvollisuus on tavata lasta riittävän usein henkilökohtaisesti. Kuitenkin täytyy pyrkiä yhteisymmärrykseen vanhempien kanssa lasten tapaamisen järjestämisen suhteen. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 29.)

Lapset on hiljennetty vanhempien toimesta. Pahimmillaan estää kaiken auttamistyön. V22

Siirretään pelkoa ja epäluuloa lapsiin sekä kielletään lapsia puhumasta. V2

Keskusteluyhteyttä perheen kanssa ei saada rakennettua ja näin myös lapsen arjen muutostarpeiden osalta ei päästä työskentelemään. Lasta ei päästä tapaamaan. Lasta kielletään puhumasta. V6

Lasten tapaaminen on ensisijaisen tärkeää asiakkuuden aikana. Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset täytyy kuulla sekä ne tulee ottaa huomioon palveluja suunniteltaessa. Lapsen tapaamisen tärkeys näkyy myös lainsäädännössä ei pelkästään lastensuojelulaissa, vaan myös sosiaalihuoltolaissa. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 § 32.) Lapselle asiakassuunnitelmaa tehdessäkin lapsen oman äänen kuuluviin saaminen on olennaista eikä vanhemmilla kuuluisi olla mahdollisuutta hiljentää lasta oman mielipiteen ilmaisulta. Lapsen asiakassuunnitelmaan kuuluu kirjata muun muassa lapsen oma näkemys tukitoimien tarpeesta ja mahdolliset erimielisyydet sosiaalityöntekijän kanssa esimerkiksi tavoitteiden osalta. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 30; Sosiaalihuoltolaki 2023/677 § 39). Toisin sanoen sosiaalityöntekijän on pelkästään asiakassuunnitelman laatiakseen tavatta asianomaisia mukaan lukien perheen asiakkuudessa olevaa lasta.

Joissain vastauksissa sosiaalityöntekijät tuovat esiin lasten jännitystä etenkin tilanteissa, jossa vanhemmat ovat kieltäneet puhumasta sosiaalityöntekijöiden kanssa. Yksi vastanneista kertoo pienten lasten kertovan hänelle siitä, että vanhemmat suuttuvat, jos kertovat asioista. Tällainen pelon tunne siitä, että lapsena tuottaa pettymyksen omalle vanhemmalleen on huolestuttavaa. Usein lapsia koitetaan kannustaa kertomaan elämässään oleville aikuisille, jos jokin asia huolestuttaa esimerkiksi kotona tai koulussa. Lapsen opettaminen pitämään asiat sisällään, voi johtaa mahdollisesti siihen, että sisäistetään ajatus siitä, että asioista ei ole sopivaa puhua ja ongelmat täytyy ratkaista yksin ilman ulkopuolista apua. Kaikon ja Friisin (2009, 79) mukaan lapsi on lojaali vanhempiaan kohtaan ja tästä syystä tarvitseekin heidän lupaa muodostaa suhdetta sosiaalityöntekijän kanssa. Avoin suhde lapsen vanhempien kanssa ja lapsen edun etusijalla pitäminen edesauttaa yhteistyötä niin lapsen kuin hänen vanhempiansa kanssa.

Pienet lapset kertovat, että vanhemmat suuttuvat, jos he kertovat. V13

Lapset saattavat olla jännittyneitä tapaamisista, etenkin jos vanhemmat ovat kieltäneet kertomasta asioita. V12

Myönteisenä nousee sosiaalityöntekijöiden vastauksista esiin se, miten lasten pelon kanssa työskentely kuitenkin näyttyy helpompana kuin vanhempien. Sosiaalityöntekijät kuvailevat

lasten pelon ja jännityksen laantuvan tai väistyvän hiljalleen, kun sosiaalityöntekijä kertoo työstään sekä kun ajan myötä luottamussuhde alkaa kehittymään. Aiemmassa tutkimuksessa (Cossar ym. 2016) lasten suhteiden laatu sosiaalityöntekijöihinsä on ollut merkittävässä roolissa yhteistyön onnistumiselle. Lapsen osallisuutta on määrittänyt vahvasti mahdollisuus sanoittaa omia näkemyksiään vapaasti ja omasta halusta tehdä niin.

Lapsen pelko tai jännitys tapaamiselle yleensä laantuu, kun asiasta puhutaan ja sosiaalityöntekijä avaa työtään lapselle. V19

Jos lapsella on alkuun pelkoa, koen sen nopeammin väistyvän ja luottamus rakentuu. V3

Yksi sosiaalityöntekijöistä pohtii lasten ja nuorten osaavan paremmin sanoittaa omaa pelon kokemustaan, mutta aikuisilla sen sijaan on tapana käyttäytyä defensiivisesti eli puolustautuen. Lapset ja nuoret tuntuvat sosiaalityöntekijöiden tekevien huomioiden mukaan suhtautuvan luottavaisemmin sosiaalityöntekijöihin, vaikka alussa heillä saattaisikin olla pelkoa. Mahdollisuudet pelon purkamiseen vaikuttavat olevan paremmat kuin aikuisten kanssa.

Lapsi tai nuori osaa sanoittaa pelkiaan paremmin, mutta aikuinen käyttäytyy defensiivisesti.

V24

5.4 Työskentelykeinot viranomaispelon ylipääsemiseksi

Vastauksissa nousee esiin erilaisia näkökulmia siihen, millä tavoin viranomaispelkoa voitaisiin purkaa. Vastauksissa on sekä yksilön että järjestelmän roolia korostavia näkemyksiä. Yksilön roolilla etenkin sosiaalityöntekijän oma rooli nähdään tärkeänä. Sosiaalityöntekijät kuvaavat itseään työkaluna viranomaispelon ylipääsemisen mahdollistamiseksi. Toisaalta vastanneet sosiaalityöntekijät myös kritisoivat ankarastikin sosiaalityöntekijöitä ja järjestelmää heidän ympärillään. Ongelmakohtina nähdään olevan muun muassa resurssivaje sekä sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa osaamisessa että ajan puutteen osalta. Kentällä olevien sosiaalityöntekijöiden pätevydestä ja vastuunottokyvystä ei herää luottamusta joidenkin vastaajien puheiden perusteella. Viranomaispelko näyttäytyy liian monimutkaisena ilmiönä ratkaistavaksi pelkästään rivisosiaalityöntekijän toiminnalla.

5.4.1 Avoimuus ja pitkäjänteisyys

Sosiaalityöntekijät näkevät voivansa vaikuttaa merkittäväällä tavalla luottamuksellisen suhteen syntymiseen ja viranomaispelon poistamiseen. Sosiaalityöntekijät työssään tiedostavat pelon olemassaolon ja pyrkivät avoimella ja pitkäjänteisellä työskentelytavalla lisäämään vanhemman luottamusta heihin. Eniten vastauksissa tulee esiin sosiaalityöntekijöiden ääneen sanoittaminen. Prosessin eri vaiheissa asianomaisille kerrotaan avoimesti tilanteesta. Sosiaalityöntekijät koittavat myös luoda lohtua asiakkaille, jotka kokevat hädäntunnetta tilanteessa.

Sanoittamalla, ettei ole mitään hätää, yhdessä pohditaan eri ratkaisuja. Kertomalla vaitiolovelvollisuudesta ja avoimuudesta; mitään ei tehdä asiakkaan selän takana. Jos lastensuojelun tukitoimille ilmenee tarvetta, myös näistä jutellaan avoimesti ja käydään läpi, mitä ne konkreettisesti tarkoittavat. V29

Ymmärtämällä mahdollisia aikaisempia kokemuksia, joista pelko kumpuaa. Sanoittamalla asiakkaan kanssa heidän tunteitaan ja kohtaamalla heidät aidosti. V11

Sosiaalityöntekijät kuvailevat avoimuutta muun muassa tapaamisten läpikäymisellä asiakkaiden kanssa. Kerrotaan miksi tavataan ja mikä tapaamisen päämääränä on. Yksi sosiaalityöntekijä kuvailee myös kertovansa asiakkaille omat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä asiakkaille heidän omansa. Asiakkaan oman roolin esiin tuominen voi lisätä mahdollisesti koettua hallinnantunnetta.

Jokaisella tapaamisella kerron miksi tavataan, mikä tarkoitus ja päämäärä on. Kerron viranomaisen oikeuksista/velvollisuuksista ja asiakkaan oikeuksista/velvollisuuksista. V18

Sosiaalityöntekijät kertovat käyttävänsä hyvin konkreettisiakin keinoja työskennellessään viranomaispelkoisten asiakkaiden kanssa. Yksi vastaaja kertoo käyttävänsä apuvälineenä janan piirtämistä asiakkaille. Janan avulla sosiaalityöntekijä havainnollistaa asiakkuuden sen hetkistä tilannetta. Sosiaalityöntekijä pyrkii tällä tavoin tuomaan asiakkaalle näkyväksi tilanteesta heräävän huolen todellisen määrän. Janaa hyödyntäen voi näyttää esimerkiksi

sijoitusta pelkäävälle asiakkaalle, kuinka kaukana nykytilanteessa sijoitus vielä on tukitoimien osalta.

Yhtenä konkreettisenä apuvälineenä käytän janan piirtämistä. Toisessa päässä on tilanne, jossa kaikki on hyvin, eikä ole huolia. Janan toisessa päässä taas välitön vaara ja lapsi tarvitsee sijoittaa. Siihen väliin mahtuu sitten kaikki lapsiperhesosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon tukitoimet. Laitan rastin janalle siihen kohtaan "huolen tasoa", jossa lapsi arvioni mukaan silloin on. V3

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa turvallisen ja rauhallisen tilanteen luominen nähdään olennaisena osana luottamuksen luomista. Yksi vastannut sosiaalityöntekijä kertoo tämän vahvistavan asiakkaan omaa hallinnan tunnetta. Sama vastaaja kertoo kysyvänsä kysymyksiä ”sopisiko” sanaa käyttämällä, jotta voisi lisätä asiakkaan osallisuuden sekä hallinnan tunteen kokemusta.

Läsnäolo ja luottamus. Kuuntelen ja rauhoitan tilannetta, pyrin luomaan turvallisen tilan ja vahvistamaan asiakkaan hallinnan tunnetta. Vaikka työskentely on strukturoitua, pyrin ”sopisiko” kysymyksillä tukemaan asiakkaan hallinnantunnetta ja osallisuutta. V5

Traumatietoisuuden huomioiminen näkyy vastaajien kertomassa. Vastaajat pohtivat aikaisempien kokemusten ymmärtämisen oleman tärkeää sekä niiden ja niistä heräävien tunteiden ääneen sanoittaminen asiakkaiden kanssa on olennainen osa työskentelyä. Yhden vastaajan mukaan systeemin aiheuttamat traumat kuuluvat ottaa huomioon traumaorientoidulla työskentelyllä.

Ymmärtämällä mahdollisia aikaisempia kokemuksia, joista pelko kumpuaa. Sanoittamalla asiakkaan kanssa heidän tunteitaan ja kohtaamalla heidät aidosti. V11

Traumaorientaatio on merkityksellistä, sillä moni asiakas on systeemimme traumatisoima. V5

Moni vastanneista sosiaalityöntekijöistä pohtii oman persoonan hyödyntämisen ja huumorintajun olevan tärkeä osa viranomaispelkoisten kanssa työskennellessä. Yksi

sosiaalityöntekijöistä kuvailee olevansa ystävällinen ja avoin, mutta tarpeen mukaan vaihtaa roolia jäməkämmäksi. Sosiaalityöntekijänä tällainen roolien vaihtamisen kyky voikin olla tarpeellinen taito. Joskus tilanteet vaativat asiakkaan oman tahdon vastaan asettumista, etenkin jos näkemykset eivät kohtaa lapsen etua koskevissa asioissa.

Olen huomannut, että ystävällinen, avoin ja ratkaisukeskeinen tyyli auttaa. Tarvittaessa pitää olla toki jäməkä. V25

Inhimillinen lähestymistapa ja huumorintaju tuntuu olevan monella vastaajalla keinona vuorovaikutustilanteissa. Tietynlainen omana itsenään pysyminen viranomaisroolista huolimatta. Myös kyky nauraa itselleen ja sosiaalialallekin on tärkeä vastaajille. Omaa alaa täytyy kyetä katsomaan kriittisestäkin näkökulmasta ja ottaa omaan työhön kohdistuvaa palautetta vastaan. Sosiaalityöntekijänä on olennaista pystyä refleктоimaan ja kehittämään omaa itseään sosiaalityöntekijänä, joten asiakkailta saatua palautetta voi käyttää hyödykseen. Sosiaalialalla työskennellessä vaaditaan kykyä tarkastella asioita eri näkökulmista ja luopua omista käsityksistään silloin, jos parempia näkemyksiä on tuotu esille (Kaikko & Friis 2009, 78).

Olemalla inhimillinen, huumorintajuinen oma itseni. V20

Kyky nauraa itselle ja omalle alalle, kyky tarkastella omaa alaa kriittisesti ja keskustella sen epäkohdista sekä kyky ottaa palautetta vastaan. V28

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa nousee halua ikään kuin riisua viranomaisen roolia pois aina välillä esimerkiksi soittaessa esittelemällä itsensä vain etunimeä käyttäen jättäen sosiaaliviranomaisen roolin sivuun ja olemalla enemmän henkilökohtaisella tasolla asiakkaan elämässä. Sosiaalityössä työntekijä voi laskeutua asiakkaan tasolle tasavertaisempaan vuorovaikutukseen esimerkiksi hierarkioista irrottautumalla (Raunio 2009, 164–165).

Työskennellessä soitan mm. tutuille asiakkaille esittelemällä itseni vain etunimellä. V11

Sosiaalityöntekijöiden käyttämät keinot viranomaispelon ylipääsemiseksi näyttäytyvät vastausten perusteella sekä konkreettisina että hyvin pieninäkin valintoina vuorovaikutuksessa. Sosiaalityöntekijät tuntuvat kokevan oman viranomaisroolin vähemmän uhkaavaksi tekemisen tärkeänä esimerkiksi hahmottaen asiakkaalle tilannetta selkeällä tavalla. Tämä voi edesauttaa sitä, että asiakas kokee pääsevänsä mukaan itseään ja omaa perhettä koskevaan päätöksentekoon eikä sosiaalityöntekijän päätökset jää epäselväksi. Paynen (2020, 35) mukaan monimutkaisten asioiden läpikäymisessä on hyvä hyödyntää esimerkiksi havainnollistavia kaavioita ja toistoja, kuten moni vastaaja oli tuonut esiin.

5.4.2 Puutteelliset ajalliset ja ammatilliset resurssit

Sosiaalityöntekijät kertovat viranomaispelkoon käytettävissä olevien resurssien olevan vähäiset. Sosiaaalialalla tiedetään olevan vajetta resursseissa. Sosiaalityöntekijät pohtivat resursseissa olevan sekä ajallisia ja ammatillisia puutteita. Ajan osalta sosiaalityöntekijät kertoivat yksinkertaisesti käytettävissä olevan työajan olevan riittämätön esimerkiksi motivointityölle, jota tarvittaisiin viranomaispelkoisten kanssa. Aikaa tarvittaisiin siihen, että sosiaalitoimen tukitoimien hakemiseen saataisiin matalampi kynnys luotua sekä jo asiakkuudessa olevien viranomaispelkoisten kanssa pystyttäisiin luomaan luottamussuhdetta.

Pahoin pelkään, että olemme tilanteessa, jossa apua ja tukea tarvitsevia jää sen ulkopuolelle, koska motivointityölle ei ole enää resursseja ja aikaa. V28

Vaikuttava työskentely viranomaispelkoisen kanssa vaatisi moninkertaisesti aikaa eikä sitä usein ole. V8

Sosiaalityöntekijät pohtivat ammatillisten resurssien johtaneen osaltaan viranomaispelon kehittymiseen. Yksi sosiaalityöntekijöistä kuvailee sosiaalityöntekijöiden ja järjestelmän asiakaslähtöisyyden puutetta. Vastaajan kokeman mukaan sosiaalityöntekijät eivät kerro riittävästi työstänsä asiakkaille eikä ole antaa esimerkiksi esitteitä asiakkaille. Vastaaja pohtii myös sosiaalityöntekijöiden voivan omalla toiminnallaan pahentaa viranomaispelkoa esimerkiksi tiedostamattomalla provosoinnilla.

Osa sosiaalityöntekijöistä tekee tämän (viranomaispelon) ihan itse ja meidän järjestelmämme, joka ei riittävän asiakaslähtöisesti kuvaa ja kerro omista menettelyistään, meillä ei ole riittävästi mukaan annettavia esim. muistilistoja, visualisoituja selkokielisiä esitteitä, on liian kiire eikä asioita pystytä tekemään asiakkaan rytmin mukaisesti, ei osata aina mentalisoida eikä tunnisteta siten, miten itse voidaan omalla toiminnallaan pahentaa ja provosoida. V18

Yksi vastannut sosiaalityöntekijä kokee alalla olevilla sosiaalityöntekijöillä olevan heikot ammatilliset taidot ja kyvyttömyyttä kohdata asiakkaita. Vastaaja pohtii tämän taustalla olevan muun muassa vähäiset resurssit, sosiaalityöntekijöiden liian lyhyt työkokemus ja tuen puute. Jos työyhteisössä on paljon työntekijöitä, joilla ei ole kertynyt vielä työkokemusta tai kiireen takia kokeneilla sosiaalityöntekijöillä ei ole aikaa ohjata ja tarjota tukeaan muille, tilanne voi olla haastava.

Epäammatillisuus ja kyvyttömyys kohdata asiakas. Vähäiset resurssit, liian vähäinen virkaikä ja tuen puute. V5

Vastauksissa ilmenee sosiaalityöntekijöiden kritiikkiä alalla työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Yksi vastaaja pohtii hyvinvointialueilla olevan liian vähän päteviä sosiaalityöntekijöitä. Vastaaja kertoo kiireessä tapahtuvan vahinkoja ja ylilyönnejäkin. Vastaajan mukaan virheistä ei välttämättä haluta olla avoimia vaan niitä saatetaan peitellä riippuen työntekijästä itsestään. Vastaaja pohtii viranomaispelon johtuvan siitäkin, että ylilyönneistä kuullessaan pelko on herännyt.

Yhä useammalla hyvinvointialueella on liian vähän päteviä sosiaalityöntekijöitä ja kiireessä sählätessä myös vahinkoja ja ylilyönnejä sattuu. Riippuen työntekijöistä virheitä ei välttämättä myönnetä vaan niitä yritetään peitellä. Monet huoltajat ovat alkaneet pelätä lastensuojelua kuullessaan ylilyönneistä. V30

Kyseessä ei näytä vastaajien mukaan kuitenkaan olevan pelkästään pätevien työntekijöiden puutos, vaan työntekijöiden liian vähäinen määrä ylipäätään. Tähän on vaikuttanut

kyvyttömyys saada kentälle lisää sosiaalityöntekijöitä tarpeen kasvaessa. Lastensuojelun asiakasmäärän muutokset näkyvät sekä lastensuojelun että sosiaalihuoltolain mukaisen lapsiperhesosiaalityön puolella. Vuodesta 2024 lähtien lastensuojelun asiakkuudessa on saanut olla sosiaalityöntekijää kohden 30 lasta. Lastensuojelun asiakasmääriä on laskettu hallituksen esityksen (HE 2021/170) mukaisesti. Vuosina 2022 ja 2023 asiakkaita sai olla 35. Lain muutoksen tavoitteena on ollut parantaa sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia perehtyä lapsen asioihin ja toimia lapsen edun mukaisesti sekä vähentää työntekijöiden omaa ylikuormitusta. Turun Sanomat (2023) ovat uutisoineet Varsinais-Suomen hyvinvointialueella olleen jo aiemmin vuonna 2023 yli 500 lastensuojelun asiakaslasta ilman sosiaalityöntekijää. Syynä tähän on hyvinvointialueen mukaan ollut se, että auki olevia virkoja ei olla saatu täytettyä.

Pelkään pahoin, että meillä kytee aikapommi, joka on seurausta työntekijämäärien perässä pysymättömyyden vuoksi ja lastensuojelun mitoitusten muutoksen vuoksi. V28

Aineistossa on useita vastauksia, joissa kritisoidaan sosiaalitoimea sekä työntekijöiden että palvelujärjestelmän osalta. Vastauksissa kaiken kaikkiaan kuitenkin tuntuu korostuvan yksilöiden rooli viranomaispelon kehittymisessä. Kuitenkin jotkut vastaajat tuovat vahvasti esiin toisenkin näkemyksen eli sosiaalityön oman roolin pelon syntyyn. Näissä vastauksissa tunnutaan hakevan vastuunottokykyä sosiaalityön omista heikkouksista tuoden esiin ongelmakohtia. Ongelmakohtien ratkaisemisen ei tulisi jäädä yksittäisten sosiaalityöntekijöiden harteille, vaan niiden ratkaisemiseen tarvitaan apua ylemmältä taholta.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena oli selvittää, miten viranomaispelko näyttäytyy sosiaalityöntekijöille, millaisia taustatekijöitä siihen liittyy ja miten sosiaalityöntekijät pyrkivät työskentelemään viranomaispelon ylipääsemiseksi. Sosiaalityöntekijöiden kyselyvastausten pohjalta selvitin vastauksia näihin kysymyksiin.

Viranomaispelko ilmeni sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan hyvin eri tavoin. Jotkut asiakkaista saattoivat vahvasti ja avoimesti tuoda omaa pelkoaan ja jännitystään esiin, joka avasi mahdollisuuden myös keskustelulle sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä.

Päinvastaisena viranomaispelko ilmeni hiljentymisenä, vetäytymisenä ja vihamielisyytenä. Sosiaaliviranomaista pelkäävät koittavat muun muassa vetäytyä ja peitellä ongelmakohtia, jotta voitaisiin välttyä esimerkiksi lastensuojelun asiakkuuden alkamiselta. Pelkoa ilmeni etenkin prosessien alkuvaiheessa esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tullessa.

Sosiaalityöntekijöiden yrittäessä tehdä lastensuojeluilmoitukseen liittyvää selvitystyötä, vanhemmat ovat voineet jättää vastaamatta soittoihin ja olla avaamatta ovea.

Sosiaalityöntekijät kokivat joidenkin vanhempien käyttäytyvän vihamielisesti lähinnä yrityksissään puolustaa itseään ja perhettään koetulta uhalta. Vihamielinen käyttäytyminen näkyi muun muassa verbaalisena uhkailuna. Aiemmassa tutkimuksessa (Bekaert ym. 2021) vanhempien saadessa kuulla lapsiinsa liittyviä huolia, on voineet vanhemmat kokea tullessa kritisoiduiksi, jolloin reaktio on voinut olla puolusteleva ja pelokas. Vanhemmat kokevat heillä olevan vallan olevan pieni suhteessa sosiaalityöntekijään, joka voi aiheuttaa suuttumusta ja turhautumista. Tähän tutkielmaan osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä näytti olevan samanlaisia havaintoja.

Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan pelon taustalla oli lukuisia tekijöitä. Vahvimpana kuitenkin tuli ilmi pelko lasten sijoittamisesta tai huostaanottamisesta. Vanhemmat pelkäsivät vahvasti lasten poisviemistä varsinkin silloin, jos aiempaa kokemusta lastensuojelusta ei ollut. Sosiaalityöntekijät kertoivat vanhempien tuovan avoimesti esiin pelkoa lasten sijoittamiseen liittyen. Monella vanhemmalla oli ollut ajatus siitä, että lastensuojelu on yhtä kuin sijoittaminen ja lastensuojeluilmoitus tulee johtamaan lasten poisviemiseen.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat pelkäsivät myös heidän käyttävän ylimitoitetusti valtaa heitä vastaan esimerkiksi valitsemalla voimakkaita tukitoimia kuten sijoituksen.

Sosiaalityöntekijät toivat esiin aikaisempien omien kokemusten vaikuttavan usein kielteisesti etenkin, jos kokemukset ovat olleet negatiivisia. Kuitenkaan aiemmat kokemukset eivät olleet niin yksiselitteisiä. Sosiaalityöntekijät pohtivat erityisesti ulkomaalaistaustaisen väestön kohdalla viranomaispelon olevan syntyisin muun muassa lähtömaan mahdollisesta korruptiosta. Sosiaalityöntekijät pohtivat, että joissain maissa viranomaisiin ei oikeasti voi luottaa, jonka takia Suomeen tullessa luottamuksen rakentaminen voi kestää kauemmin. Kotouttamisprosessi tuotiin esiin yhtenä lieventävänä tekijänä, koska tällöin usein totutaan sosiaalityöntekijöihin ja luottamus voi alkaa syntymään.

Sosiaalityöntekijöiden pohdinta oli jokseenkin ristiriidassa aiemman tutkimuksen kanssa, koska aiemman tutkimuksen osalta toisaalta tiedetään ulkomailta muuttaneiden luottamuksen instituutioita kohtaan olevan korkeampi verrattuna kantaväestöön (Röder & Mühlau 2011). Suomalaistaustaisten kohdalla sosiaalityöntekijät pohtivat taustalla olevan omia kovia pettymyksiä järjestelmään, jos omassa lapsuudessa sosiaalitoimi ei auttanut niin kuin sen odotettiin. Myös vanhemmuuden arvostelun pelkoa pohdittiin yhdeksi syyksi. Sosiaalityöntekijät miettivät monien vanhempien kokevan vaikeana sen, jos oma vanhemmuus ja elämäntapa laitetaan ikään kuin suurennuslasin alle.

Medialla koettiin olevan oma osansa viranomaispelon kehittymiseen. Kuitenkaan enää pelkästään perinteisellä medialla ei nähty olevan roolia tässä, vaan myös sosiaalisella medialla sekä keskustelupalstoilla. Sosiaalityöntekijät kokivat mediassa olevan lähinnä vain kielteisiä tarinoita lastensuojelusta, eivätkä ihmisten myönteiset kokemukset saa samaa huomiota medialta. Sosiaalisessa mediassa sen sijaan koettiin olevan tietynlainen anti-sosiaalityökampanja käynnissä, joka entisestään heikentää sosiaalityön mainetta. Sosiaalisessa mediassa ja keskustelupalstoilla koettiin levitettävän vääristynyttä tietoa sosiaalityöstä ja myös kauhutarinoita omista tai muiden kokemuksista. Sosiaalityöntekijät kokivat oman alan viestinnän olevan liian alkutaipaleella, jotta tähän haasteeseen voitaisiin vastata. Myös Tiitinen (2018) on havainnut tutkimuksessaan sosiaalityön vetäytyvän mediavaikuttamisesta osin tähän tarvittavien taitojen puuttumisen ja epävarmuustekijöiden takia.

Pelko aiheutti sosiaalityöntekijöiden havaintojen mukaan monenlaisia haasteita työskentelylle. Riskeinä nousi esiin muun muassa oikea-aikaisen tuen viivästyminen, jolloin ennaltaehkäisevälle työskentelylle ei jää mahdollisuutta. Tällaisessa tilanteessa ongelmat voivat vaikeutua pidemmän aikaa ennen kuin sosiaalityöntekijä saa tietää asioiden todellisen tilan. Yleensä sosiaalityön piiriin ei sosiaalityöntekijöiden mukaan hakeuduttu omasta tahdosta, vaan vastentahtoisesti esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen kautta. Lähtökohdat työskentelylle ei näyttäneet hyvänä, jos vanhemmat vetäytyvät eivätkä kerro tilanteesta todenmukaisesti. Tällöin tarjotut tukitoimet eivät vastaa todellista tuen tarvetta. Sosiaalityöntekijät kokivat työskentelyn jäävän myös seisomaan paikoillaan, jos vanhemmat eivät ole osallisina toivottuun tapaan.

Sosiaalityöntekijät olivat huomanneet vanhempien pelon siirtyneen usein lapsillekin. Sosiaalityöntekijät kokivat lasten tulleen hiljennetyiksi vanhempien toimesta. Lapsia oli kielletty puhumasta sosiaalityöntekijöille ja lapset olivat myös osanneet kertoa sosiaalityöntekijöille, että eivät uskalla puhua asioista vanhempiensa takia. Jotkut vanhemmat pyrkivät myös kieltämään sosiaalityöntekijöitä tapaamasta lapsia. Lapset eivät välttämättä pääse tästä syystä osalliseksi heitä varten olevaan työskentelyyn, joka pahimmillaan pysäyttää käynnissä olevan auttamistyön. Myönteisenä sosiaalityöntekijät kokivat sen, miten lasten kanssa työskentely viranomaispelon poistamiseksi oli helpompaa verrattuna aikuisiin. Sosiaalityöntekijöistä lapset osasivat sanoittaa omaan pelkoaan paremmin ja pelko alkoi hälventyä ajan kanssa esimerkiksi keskustelujen käymisen myötä.

Työskentelykeinoissa viranomaispelkoisten asiakkaiden kanssa etenkin avoin asenne ja kyky pitkäjänteiseen työskentelyyn näyttäytyivät vahvuuksina. Sosiaalityöntekijät käyttivät kaikkea vuorovaikutuksellisista taidoista konkreettisiin menetelmiin koittaessaan auttaa asiakasta pääsemään pelon yli. Sosiaalityöntekijät kokivat ystävällisyyden, huumorin ja omana itsenään olemisen olevan olennainen taito vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Sosiaalityöntekijät koittivat eri tavoin minimoida omaa viranomaisrooliaan kohtaamisissa asiakkaiden kanssa, jotta tietynlainen uhkaavuus jäisi tilanteesta pois. Konkreettisia keinoja taas oli esimerkiksi janan piirtäminen asiakkaalle, josta näkyy huolen tämän hetkinen määrä. Myös palautteen ottaminen vastaan ja kyky katsoa omaa alaa kriittisestäkin näkökulmasta nähtiin tärkeinä taitoina.

Sosiaalityöntekijät kokivat viranomaispelon kanssa työskentelemisen kuitenkin haasteelliseksi resurssien puutteellisuuden takia. Sosiaalityöntekijät pohtivat resurssien puutteen näkyvän erityisesti ajallisissa ja ammatillisissa resursseissa. Ei koettu olevan riittävästi aikaa tai taitoja tällaisen ongelman ratkaisemiseen. Sosiaalityöntekijät olivat huolissaan siitä, onko alalla riittävästi päteviä sosiaalityöntekijöitä, jotta olisi osaamista ja työkokemusta tällaisten asiakkaiden kanssa työskentelemiseen. Sosiaalityöntekijät epäilivät joidenkin työntekijöiden vahvistavan asiakkaiden viranomaispelkoa entisestään esimerkiksi provosoivalla käyttäytymisellä. Tämä voi olla tiedostamatonta tai tiedostettua käyttäytymistä. Yhtenä heikkoutena nähtiin palvelujärjestelmä ylipäätään, joka ei ole riittävän asiakaslähtöinen. Alalla joillakin työntekijöillä koettiin olevan myös tapana vältellä vastuunkantoa ylilyöntien yhteydessä, joka voi vahvistaa pelkoa sosiaalitoimea kohtaan.

Kaikin tavoin tämän tutkielman valossa viranomaispelko näyttäytyi haasteena sosiaalityössä. Kuitenkaan tutkimustietoa tästä aiheesta ei ole vielä tarpeeksi, jotta ilmiötä seurauksineen ymmärrettäisiin riittävän laajasti. Tämän tutkielman aineistosta nousi esiin sellaisia aiheita, jotka eivät liittyneet asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tästä syystä ne jäivät rajatuksi pois. Aineistossa muun muassa sosiaalihuollon ja lastensuojelun välistä asetelmaa pohdittiin. Sosiaalityöntekijöiden puheista tuli ilmi, että asiakkaat eivät hahmottaneet näiden eri palveluiden välillä olevan eroa, jonka takia sosiaalihuollon piirissä olevat asiakkaat kokivat jo olevansa lastensuojelun asiakkuudessa. Palvelujärjestelmä näyttäytyy tuntemattomana kansalaisille, mikä voi itsessään jo aiheuttaa pelkoa. Sosiaalityöntekijät joutuvatkin tekemään aineiston perusteella runsaasti työtä pelkästään sen eteen, että asiakkaita tiedotetaan siitä, minkä palvelun piirissä he ovat ja mitä se tarkoittaa.

Bardyn (2009, 40) mukaan lastensuojelusta voi avautua vieras ja pelottavakin maailma. Toisaalta lastensuojelun tärkeys tunnustetaan, vaikka sen kanssa ei itse halutakaan joutua tekemisiin. Tähän voi liittyä käsitys siitä, että itse oman perheensä kanssa ei ole se, joka olisi näissä palveluissa asiakkaana, vaan se on joku muu. Joku toisenlainen ihminen perheineen. Toisaalta tämä on ymmärrettävää, että ihmisiä mietityttää sosiaalitoimen asiakkuuteen päätyminen, koska ei välttämättä ole vertailukohtaa tiedossa muista perheistä, jotka ovat asiakkuudessa. Tästä voi helposti syntyäkin tunne, että jotain on tehty väärin, jos tähän on

päädytty. Kuitenkin pienetkin elämänkriisit ja koettelevat tilanteet kuten uupumus voivat johtaa palveluiden tarpeeseen, joskus vain tilapäisesti (Emt. 41).

Jäin pohtimaan sitä voisiko kokemuskumppaneita hyödyntää asiakastyössä enemmän, jotta asiakkaat saisivat rinnalleen sellaisen, jolla on omaa kokemusta asiakkuudesta. Kokemuskumppani tarkoittaa koulutuksen käynnyttä henkilöä, jolla on itsellään aikaisempaa kokemusta lastensuojelun asiakkuudesta. Tutkimuksen mukaan kokemuskumppani parhaimmillaan auttaa lisäämään luottamusta lastensuojeluun. Kokemuskumppanin läsnäolo rauhoittaa tilanteita ja estää niitä kärjistymästä vastakkainasetteluksi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä. Kokemuskumppanuutta voidaan pitää ehkäisevänä työn muotona. Asiakkaille olisi hyvä tarjota kokemuskumppania asiakkuuden alkuvaiheessa. Myös Suomeen muuttaneille kokemuskumppani voisi olla avuksi tuntemattomaan palvelujärjestelmään tutustuessa. (Isola, Saarto, Inkinen & Kallio 2022.)

Tutkielman tulokset myötäilevät aiempia löydöksiä siitä, että lastensuojeluun liitettävät ajatukset syntyvät aiemmista kokemuksista ja ennakkoluuloista. Sosiaaliala ei ole onnistunut purkamaan negatiivista mainettaan tai esittäytymään vähemmän uhkaavana. Lastensuojelua vanhempien keskuudessa halutaan välttää mahdollisuuksien mukaan, sitä pidetään vihamielisenä ja runsaasti valtaa omaavana tahona. (Buckley ym. 2010.) Tässä tutkimuksessa keskityttiin pelon taustasyiden lisäksi myös sen ylipääsemiin liittyvään työskentelyyn. Sosiaalityöntekijät enimmäkseen vaikuttivat motivoituneilta omalla työskentelyllään auttamaan asiakkaita pääsemään yli pelostaan.

Tulevaisuudessa tutkimusta tulee tehdä lisää vanhempien näkökulmasta Suomessa. Vaikka vanhempien kokemuksia esimerkiksi lastensuojelua kohtaan on tutkittu aiemminkin, tulisi aiheeseen palata aina välillä. Nykyaikana lastensuojelun julkisuuskuvan myönteiseen kehittämiseen käytetään aikaa esimerkiksi rivisosiaalityöntekijöiden toimesta sosiaalisessa mediassa. Asenteet lastensuojelua kohtaan voivat siis muuttua ajan myötä, jos on kielteisten tarinoiden joukkoon saadaan enemmän myönteisiä.

Tässä tutkielmassa selvitettiin vain sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä. Vaikka sosiaalityöntekijöiden kertomasta muodostui selkeä kuva viranomaispelosta, tätä ilmiötä ei voida kuitenkaan käsitellä vain yhdestä näkökulmasta. Viranomaisen näkökulma voi olla

puolueellinen, jos omaa alaa ei haluta kritisoida. Tässä tutkielmassa kuitenkin kriittinenkin näkökulma oli esillä ja sosiaalityöntekijät kykenivät asettumaan asiakkaidenkin rooliin pohtien palvelujärjestelmää heidän katseensa läpi.

Lähteet

- Aikio, S. (2017) *Viisi näkökulmaa valtaan: sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitysten teoreettista pohdintaa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Alatalo, M., Miettunen, N., Liukko, E., Kettunen, N., & Normia-Ahlsten, L. (2019) Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa: Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanosta ja palveluiden järjestämisestä. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-797-8>
- Alatalo, M. & Kantoluoto, A. (2018) Traumaattisista oloista tulleiden lasten ja perheiden auttaminen koulun, terveydenhuollon ja lastensuojelun yhteisenä työnä. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. THL työpäpaperi 31/2018.
- Aldridge, M. (1990) Social Work and the News Media: A Hopeless Case? *The British Journal of Social Work* 20, s. 611–625.
- Alhanen, K. (2014) *Vaarantunut suojelevalta: tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Araneva, M. (2016) *Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asioista päättävälle*. Helsinki: Talentum.
- Bardy, M. (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy & Tarja Heino (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 49-78. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=
- Behnia, B. (2008) Trust Development: A Discussion of Three Approaches and a Proposed Alternative. *The British Journal of Social Work*, 38(7), 1425–1441. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm053>
- Bekaert, S., Paavilainen, E., Schecke, H., Baldacchino, A., Jouet, E., Zabłocka – Żytka, L., ... Appleton, J. V. (2021) Family members’ perspectives of child protection services, a metasynthesis of the literature. *Children and Youth Services Review*, 128, 106094-. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106094>
- Buckley, H., Carr, N., & Whelan, S. (2011) “Like walking on eggshells”: service user views and expectations of the child protection system. *Child & Family Social Work*, 16(1), 101–110. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00718.x>
- Civil, T. (2018) Lapsen ja perheen kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa – tarkastelua systeemisestä näkökulmasta. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. THL työpäpaperi 31/2018.
- Cossar, J., Brandon, M., & Jordan, P. (2016) “You’ve got to trust her and she’s got to trust you”: children’s views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work*, 21(1), 103–112. <https://doi.org/10.1111/cfs.12115>

Dahl, R. A. (1957) "The concept of power." *Behavioral Science*, 2:3, 201–215.

Degerlund, M. (2015) *Lastensuojelun mediavälitteinen julkisuuskuva: Diskurssianalyttinen tutkimus Yleisradion uutissivuston ja Helsingin Sanomien kirjoituksista*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20150673>

Delhey, J. & Newton, K. (2003) Who trusts? The origins of social trust in seven societies. *European Societies*, 5(2), 93–137.

Delhey, J. & Newton, K. (2005) Predicting cross-national levels of social trust: Global pattern or Nordic exceptionalism? *European Sociological Review*, 21(4), 311–327

Dumbrill, G. C. (2006) Parental experience of child protection intervention: A qualitative study. *Child Abuse & Neglect*, 30(1), 27–37. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.08.012>

Fahed-Sreih, J. (2023) Corruption - New Insights. Intech Open. Doi: 10.5772/intechopen.102118

Giddens, A. (1990) *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press

Hallituksen esitys 170/2021

Harré, R. (1999) Trust and its surrogates: psychological foundations of political process. Teoksessa Mark E. Warren (toim.), *Democracy & Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, 249–272.

Heino, T. (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy & Tarja Heino (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 84–107. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=

Heino, T. & Pösö, T. (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68:6, 584–596.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., & Sinivuori, E. (2009) *Tutki ja kirjoita* (15., uudistettu painos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Holmi, L. & Kekkonen, E. (2023) Lasten suojelemisen nykytila ja tulevaisuus – Lapsiperheiden sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakastyön ammattilaisten näkemyksiä. *Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu* 1/2023. ISBN: 978–952–7002–55–1 (pdf), ISSN: 2489–4885.

Hämeen-Anttila, L. (2017) Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., & Aho, K (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. (4., uudistettu laitos.). Helsinki: Tietosanoma.

Ilmonen, K. (2000) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Isola A., Saarto S., Inkinen K., & Kallio, M. (2022) Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksumppanuus. Onnistumisia ja opiksi otettavaa. *Tutkimuksesta tiivistä* 42/2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Jaakola, A., Pölkki, P. & Vornanen, R. (2023) Yhteiskuntapolitiikka 88:5–6, 513–524.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231211153187>

Jokinen, A. (1995) Neuvottelu asiakkaan identiteeteistä. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma.* Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 127–154.

Jokinen, A. (2008) Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa.* Tampere: Vastapaino, 110–144.

Kaikko, K. & Friis, L. (2009) Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Marjatta Bardy & Tarja Heino (toim.) *Lastensuojelun ytimissä.* Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 76–88. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=

Hakovirta, M., & Kallio, J. (2020) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus.* Tampere: Vastapaino.

Kalliomaa-Puha, L., Kotkas, T., & Rajavaara, M. (2014) *Harkittua? avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen.* Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Kortteinen, M. & Elovainio, M. (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa S. Myllyniemi (toim.), *Monipolvinen hyvinvointi.: Nuorisobarometri 2012.* Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53, pp. 153–168. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kotkavirta, J. (2000) Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 55–69.

Kouvo, A. & Kankainen, T. (2009) Sosiaalista pääomaa rakentamassa vai purkamassa? Suomalaiset hyvinvointipalvelut ja yleistynyt luottamus. *Yhteiskuntapolitiikka*, 74(6), 585–603.

Kouvo, A. (2011) The Sources of Generalized Trust and Institutional Confidence in Europe. *Research on Finnish Society*, 3(1), 29–40.

Kouvo, A. (2014) *Luottamuksen lähteet: vertaileva tutkimus yleistynyttä luottamusta synnyttävistä mekanismeista.* Turku: Turun yliopisto.

Kuntaliitto. (2013) Lastensuojelun kuntakyselyn tulokset. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Krippendorff, K. (2004) *Content Analysis. An introduction to Its Methodology.* Second Edition. Thousand Oaks: Sage Publications

Laakso, R. (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa *Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö.* Forsberg, H., & Autonen-Vaaraniemi, L (toim.) Tampere: Vastapaino.

Lamberg, M. (2018) Kohtaava dialogisuus ja osallistava lastensuojelu. Teoksessa Sudenlehti, J., Uusitalo, I., Joensuu, A., Soisalo, R., Lamberg, M., Nurhonen, P., & Alfthan, N. (toim.) *Tulevaisuuden lastensuojelu.* Suomen psykologinen instituuttijhdistys ry, 87–107.

Lastensuojelulaki 417/2007

Lastensuojelulaki 1302/2014

Lastensuojelun keskusliitto (2013) Lastensuojelu ja julkisuus, opas lastensuojelun ammattilaiselle median kohtaamiseen <https://www.lskl.fi/julkaisut/lastensuojelu-ja-julkisuus/> Luettu 2.10.2023

Luhmann, N. (1979) *Trust and Power: Two Works*, New York, John Wiley and Sons. MacKinnon, L. K. (1998) *Trust and Betrayal in the Treatment of Child Abuse*, New York, The Guilford Press.

Mahkonen, S. (2010) *Lastensuojelu ja laki* (3. uud. laitos.). Helsinki: Edita.

Mielenterveystalo (2023) Perustietoa pelosta. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/pelko/perustietoa-peloista> Luettu 4.12.2023.

Minilex (2023a) Oikeusharkinta eli sidottu harkinta. Viitattu 17.12.2023
<https://www.minilex.fi/a/oikeusharkinta-on-sidottua-harkintaa>

Minilex (2023b) Vapaa harkinta eli tarkoituksenmukaisuusharkinta. Viitattu 17.12.2023
<https://www.minilex.fi/a/vapaa-harkinta-eli-tarkoituksenmukaisuusharkinta-viranomaisenpaatöksenteossa>

Moyo, L. (2018) Corruption in Zimbabwe: Implications for Social Work Practice. *Journal of Human Rights and Social Work*, 3(2), 55–61. <https://doi.org/10.1007/s41134-018-0052-9>

Mutka, U. (1998) *Sosiaalityön neljäs käänne: asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto

Nevalainen, N. (2017) Käsitteitä lastensuojelun julkisuuskuvausta sosiaalisessa mediassa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Sosiaalityö <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20170359>

Newton, K. (2001) Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201–214.

Niemelä, P. (2011) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan toteuttajana. Teoksessa *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Pehkonen, A., & Väänänen-Fomin, M. (toim). Jyväskylä: PS-kustannus.

Näppinen, J. (2016) Venäläistaustaisten vanhempien käsityksiä lastensuojelusta Suomessa. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Payne, M. (2020) *How to use social work theory in practice : an essential guide*. Bristol, UK: Policy Press.

Peters, A. (2018) Corruption as a violation of international human rights. *European Journal of International Law*, 29(4), 1251–1287. <https://doi.org/10.1093/ejil/chy070>

Ping Li, P. (2012) When trust matters the most: The imperatives for contextualizing trust research. *Journal of Trust Research*, 2:2. Ss. 101–106.

Pohjola, A. (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa *Matinlompolo*, Unto., Pohjola, A., Huttunen, Laura., Pösö, Tarja., Granfelt, Riitta., Perttula, Juha., & Laitinen, M. (toim). *Pahan kosketus: ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Pätiälä, A. (2016) *Lastensuojelu mediassa. Sanomalehden kirjoitusten rakentama julkisuuskuva vuosina 2014–2015*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201606101200>
- Pösö, T. (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Forsberg, H., & Autonen-Vaaraniemi, L (toim.) Tampere: Vastapaino.
- Raatikainen, E. (2015) *Lujita luottamusta: asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rajavaara, M. (2014) Ammattilaisten harkintavalta sosiaaliturvan edellytyksenä ja riskinä. Teoksessa: *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Kalliomaa-Puha, L. & Kotkas, T. & Rajavaara, M. (toim.). Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Ranta, A. & Romppainen, S. (2021) Maahanmuuttajanaisten kokemuksia kulttuurin ja kulttuurierojen vaikutuksista kotoutumiseen. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.
- Raunio, K. (2009) *Olellainen sosiaalityössä* (2. uud. laitos.). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Rousu, S. (2018) Lastensuojelun lainsäädäntö. Teoksessa: Pätäri, T., Ylikännö, M., Virtanen, P., Rousu, S., & Kurttila, T. (2018). *Tahto tehdä toisin: uusia toimintatapoja lastensuojeluun*. (toim.) Helsinki: Tietosanoma.
- Röder, A., & Mühlau, P. (2011) DISCRIMINATION, EXCLUSION AND IMMIGRANTS' CONFIDENCE IN PUBLIC INSTITUTIONS IN EUROPE. *European Societies*, 13(4), 535–557. <https://doi.org/10.1080/14616696.2011.597869>
- Seligman, A. (2000) Luottamus ja yleinen vaihto. Kirjassa Ilmonen Kaj (toim.) 2000. Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi: Jyväskylä. Ss. 39–54.
- Sheedy, M. (2013) *Core themes in social work power, poverty, politics and values*. Maidenhead, England: McGraw-Hill Open University Press.
- Slayter, E. & Križ K. (2015) Fear Factors and Their Effects on Child Protection Practice with Undocumented Immigrant Families—“A Lot of My Families Are Scared and Won't Reach Out”, *Journal of Public Child Welfare*, 9:3, 299-321, DOI: 10.1080/15548732.2015.1044765
- Smith, C. (2001) Trust and confidence: possibilities for social work in “high modernity.” *The British Journal of Social Work*, 31(2), 287–305. <https://doi.org/10.1093/bjsw/31.2.287>
- Solomon, R. C. & Flores, F. (2003) *Building Trust: In Business, Politics, Relationships, and Life*. New York: Oxford University Press
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Sosiaalihuoltolaki 677/2023

Sunnarborg, S. (2007) Valtava suo. Uutispäälliköiden ja toimittajien mielikuvia sosiaalialasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Särkelä, A. (2011) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. 2. painos. Jyväskylä: Vastapaino.

Terveyskirjasto (2018) Määräkohteinen pelko (Fobia) <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00394> Viitattu 4.12.2023

TENK. (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

THL (2023) Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma> Viitattu 16.4.2024

THL (2024) Sote-palvelut. Lasten, nuorten ja perheiden sosiaalipalvelut. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut> Viitattu 16.4.2024

Tieteen termipankki (2024) *Oikeustiede: viranomaisen harkintavalta*. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:viranomaisen_harkintavalta Viitattu 28.1.2024

Tiitinen, L. (2018) Sosiaalialan mediavaikuttaminen hiljaisuuden kulttuurin murtajana? *Yhteiskuntapolitiikka*, 83(2), 171–181. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201804196721>

Transparency International (2023) Corruption Perceptions Index (CPI). ISBN: 978–3–96076–250–8

Tuomi, J. (2007) Tutki ja lue: Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turun Sanomat (2023) Noin 500 lasta vailla sosiaalityöntekijää Varsinais-Suomen hyvinvointialueella – useisiin lastensuojelun virkoihin ei ole saatu yhtäkään hakemusta. <https://www.ts.fi/uutiset/5973383> Viitattu 10.4.2024

Tsempoi, T. (2015) Venäjänkielisten maahanmuuttajataustaisten perheiden kokemuksia lastensuojelun avohuollon perhetyöstä. Vanhempien näkökulmia. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Vierula, T. (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102260/978-952-03-0565-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Väisänen, R. & Hämäläinen, J. (2008) Aikuissosiaalityön ajankohtaisuus ja yleinen luonne. Teoksessa Väisänen, Raija. & Hämäläinen, Juha. (toim.). Aikuissosiaalityö kunnan palvelujärjestelmässä:

tutkimus aikuissosiaalityön yleisestä luonteesta, tiedosta ja toiminnasta. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus julkaisuja 6, Lappeenranta: Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 9–45

Weber, M. (2014) Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus. Kirjoituksia uskonnon sosiologiasta. Suomentanut Tapani Hietaniemi. 2. painos. Tampere: Vastapaino

Yliruka, L., Pasanen, K., & Vartio, R. (2018) *Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia.* (Työpaperi; No. 16/2018).

Terveyden ja hyvinvoinnin

laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN_ISBN_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Zechner, M. & Romakkaniemi, M. (2020) Luottamus on sosiaali- ja terveystalouden perusta. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Vol 28 (4), 321–322.

Liitteet

Liite 1. Saatekirje

Hei sinä laillistettu tai sijaispätevä sosiaalityöntekijä! Teen pro gradu -tutkielmaa Turun yliopistossa viranomaispelosta lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Haluaisitko osallistua tutkimukseen? Tähän tutkimukseen voit osallistua vastaamalla kyselylomakkeeseen. Kyselylomakkeessa on taustakysymysten lisäksi kahdeksan avointa kysymystä. Voit vastata täysin anonymisti kyselyyn. Kyselylomakkeen tarkoituksena on kerätä tietoa sosiaalityöntekijöiltä heidän kohtaamastaan viranomaispelosta etenkin vanhempien osalta. Viranomaispelko voi näyttäytyä sosiaalityössä esimerkiksi epäluottamuksena sosiaaliviranomaisia kohtaan.

Kysely on suunnattu lapsen ja perheen palvelutarpeen arviointien, lapsiperhesosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon parissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Voit osallistua tutkimukseen, vaikka et tällä hetkellä työskentelisi edellä mainituissa työtehtävissä, mutta olet aiemmin työskennellyt. Tarkoituksena on kerätä tietoa siitä, miten asiakkaiden viranomaispelko näyttäytyy, millaisia vaikutuksia sillä on työskentelyyn ja millä tavoin viranomaispelkoa on koitettu työstää asiakkaiden kanssa.

Linkki kyselylomakkeeseen <https://link.webpolsurveys.com/S/C939E92AFADF5675>

Vastaathan kyselyyn 25.2.2024 mennessä

Jos sinulla herää kysymyksiä tutkimukseen liittyen, voit olla yhteydessä minuun sähköpostitse erleht@utu.fi

Sosiaalityön opiskelija, Turun yliopisto, Emilia Lehtomäki / erleht@utu.fi

Ohjaaja, Dosentti, sosiaalityö, Turun yliopisto Leena Haanpää / lehaan@utu.fi

Liite 2. Kyselylomake

Voit halutessasi aloittaa jokaisen liitteen uudelta sivulta.

Kyselylomake viranomaispelosta lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä

Tämän kyselylomakkeen tarkoituksena on kerätä tietoa sosiaalityöntekijöiltä heidän kohtaamastaan viranomaispelosta etenkin vanhempien osalta. Viranomaispelko voi näyttäytyä sosiaalityössä esimerkiksi epäluottamuksena sosiaaliviranomaisia kohtaan. Kysely on suunnattu lapsen ja perheen palvelutarpeen arviointien, lapsiperhesosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon parissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Tarkoituksena on kerätä tietoa siitä, miten asiakkaiden viranomaispelko näyttäytyy, millaisia vaikutuksia sillä on työskentelyyn ja millä tavoin viranomaispelkoa on koitettu työstää asiakkaiden kanssa. Vastauksia käytetään pro gradu -tutkielmassani.

Vastaathan kyselyyn 25.2 mennessä.

Sosiaalityön opiskelija, Turun yliopisto, Emilia Lehtomäki / erleht@utu.fi

Ohjaaja, Dosentti, sosiaalityö, Turun yliopisto Leena Haampää / lehaan@utu.fi

1. Olen ymmärtänyt tutkimukseen osallistumisen olevan vapaaehtoista ja voin keskeyttää osallistumiseni tähän tutkimukseen lopettamalla kyselylomakkeen täyttämisen. Tutkimuksen keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia.

Olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja minulta kerättävien tietojen käsittelystä tutkimuksen yhteydessä. Minulta ei kerätä henkilötietoja tai muita tietoja, joista minut voisi tunnistaa. En anna vastauksissani omia tai muiden ihmisten tunnistetietoja. Voin vastata kyselyyn anonyymisti.

Vastaamalla tähän kohtaan ilmaisen suostumukseni tutkimukseen osallistumiseen ja annan luvan käyttää vastauksiani pro gradu -tutkielmassa. *

Osallistun tutkimukseen

Taustakysymykset

2. Yksikkö, jossa työskentelet tai olet työskennellyt? (Voit valita useamman vaihtoehdon) *

- Lapsen ja perheen palvelutarpeen arviointi
- Lapsiperhesosiaalityö
- Lastensuojelun avohuolto

3. Kuinka monta vuotta olet työskennellyt sosiaalityöntekijänä lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä?

- 0-1 vuotta
- 2-5 vuotta
- 6-10 vuotta
- yli 10 vuotta

4. Oletko laillistettu sosiaalityöntekijä vai sijaispätevä? *

- Laillistettu sosiaalityöntekijä
- Sijaispätevä sosiaalityöntekijä

5. Oletko kohdannut työssäsi viranomaispelkoa? *

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

6. Miten asiakkaiden viranomaispelko on sinulle sosiaalityöntekijänä näyttäytynyt tai tullut ilmi? *

---

7. Onko viranomaispelkoa esiintynyt mielestäsi enemmän vanhempien vai lasten osalta? *

---

8. Millä tavoin olet työskennellessäsi viranomaispelkoisen asiakkaan kanssa pyrkinyt auttamaan heitä pelon yli? *

---

9. Millaisia esteitä koet viranomaispelon aiheuttavan sosiaalityölle lapsiperheiden parissa? *

---

10. Millaisia selityksiä olet antanut viranomaispelon syntymiselle? Millaisia taustatekijöitä pohdit tähän liittyvän? *

---

11. Mihin ajattelet viranomaispelon liittyvän lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä? *

---

12. Oletko kohdannut viranomaispelkoa joidenkin väestöryhmien kohdalla enemmän kuin toisten? *

---

13. Jos haluat vielä kertoa jotain liittyen viranomaispelkoon, voit kirjoittaa ajatuksesi tähän.
